

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav etnologie a středoevropských a balkánských studií

Bakalářská práce

Marek Veverka

**Infantilizace papoušků v zájmovém chovu z pohledu
kulturní antropologie**

Infantilization of Parrots in Hobby Breeding from the Cultural
Anthropological View

Praha 2024

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Horský, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl vyjádřit poděkování vedoucímu své práce, doc. PhDr. Janu Horskému, Ph.D., za podnětné komentáře a doporučení během tvorby předkládané bakalářské práce. Zároveň bych chtěl poděkovat své manželce za trpělivost při četbě všech verzí vznikajícího textu a za upřímný názor během celého procesu. Velké díky patří i všem respondentům a informátorům za odvahu a otevřenost během našich setkání. Jen díky jejich přispění mohl vzniknout tento text.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 2. srpna 2024

Marek Veverka

„Výzkum interakce lidí a zvířat může být jednou z neplodnějších snah antropologie.“

- Eugenia Shanklin, 1985

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce se zabývá fenoménem infantilizace papoušků zájmových chovatelů, kteří se deklarují jako kvazi příbuzní chovaných ptáků. Ústředním tématem realizovaného kvalitativního výzkumu je zodpovězení otázky, co ovlivňuje vznik infantilizující vazby na papouška – domácího mazlíčka. Na základě metod polostrukturovaných rozhovorů s chovateli, autoetnografie pozice autora a nezúčastněného pozorování interakcí chovatelů s papoušky jsou prověřeny dva aspekty možného původu infantilizující vazby zájmových chovatelů. Z prezentovaných možností původu dané vazby: na komunitním podkladu a jako reakce na deficit mezilidských sociálních vztahů se zdá být druhá z možností hlavním hybatelem těchto procesů v intencích vymezeného vzorku. Text práce dále ve své teoretické části představuje argumentační linii významu sociokulturní antropologie v oblasti zájmu o lidsko-zvířecí interakce a nástin dosavadních poznatků subdisciplíny human-animal studies/antrozologie.

Abstract

The presented Bachelor's thesis addresses the phenomenon of infantilisation of parrots by hobby breeders who self-identify as quasi-relatives of the birds they keep. The central theme of the qualitative research is to identify the factors that contribute to the formation of an infantilising bond with a parrot as a pet. The research employs semi-structured interviews with breeders, an autoethnography of the author's position, and non-participant observation of interactions between breeders and parrots to examine two potential origins of the infantilizing bond observed in hobby breeders. Of the presented possibilities regarding the origin of the bond, namely on a community basis and as a reaction to a deficit in interpersonal social relationships, the latter appears to be the primary driver of these processes within the defined sample. The theoretical section of the thesis presents an argumentative line on the significance of sociocultural anthropology in the area of interest, namely human-animal interactions, and provides an outline of the current knowledge of the subdiscipline of human-animal studies/anthrozoology.

Klíčová slova

Infantilizace, antrozologie, zájmové chovatelství, interakce, papoušci, kvalitativní výzkum, polostrukturovaný rozhovor

Key words

Infantilization, anthrozoology, hobby breeding, interaction, parrots, quality research, semi-structured interview

Obsah

1.	ÚVOD	8
2.	TEORETICKÁ ČÁST	9
2.1.	INTERAKCE SE ZVÍŘATY POHLEDEM KULTURNÍ ANTROPOLOGIE	9
2.2.	LIDÉ A JINÁ ZVÍŘATA: OTÁZKA ANTROPOCENTRISMU	12
2.3.	VÝVOJ POSTOJE K MIMOLIDSKÉMU	13
2.4.	NOVÝ OBOR: MNOHO POJMENOVÁNÍ.....	15
2.4.1.	Human-animal studies/antrozologie	17
2.4.2.	Human animal studies/antrozologie v našem prostředí	17
2.4.3.	Dosavadní stav bádání.....	19
2.5.	DOMÁCÍ MAZLIČCI JAKO PŘEDMĚT ZKOUMÁNÍ.....	20
2.6.	CHOVATELSTVÍ PAPOUŠKŮ JAKO PŘEDMĚT ZKOUMÁNÍ.....	23
2.7.	HISTORICKÝ EXKURZ DO CHOVU PAPOUŠKŮ	26
3.	EMPIRICKÁ ČÁST	30
3.1.	BADATELSKÁ VÝCHODISKA	30
3.2.	VÝZKUMNÁ OTÁZKA	30
3.3.	METODOLOGIE.....	31
3.3.1.	Polostrukturovaný rozhovor.....	33
3.3.2.	Výběr respondentů	33
3.4.	METODA ANALÝZY DAT	34
3.5.	AUTOETNOGRAFIE	35
3.6.	„FIDS“ JAKO DŮSLEDEK ČLENSTVÍ V KOMUNITĚ.....	38
3.7.	„FIDS“ JAKO ABSENCE/SUPLEMENTACE SOCIÁLNÍCH VZTAHŮ	45
3.7.1.	Závěrečná analýza	50
4.	ZÁVĚR	52
5.	BIBLIOGRAFIE	54
6.	PŘÍLOHY	60
6.1.	SEZNAM RESPONDENTŮ A INFORMÁTORŮ	60
6.1.1.	Respondenti	60
6.1.2.	Informátoři z řad institucí	60

1. Úvod

Infantilizace papoušků v zájmovém chovu představuje fenomén, který nabízí široké pole pro zkoumání z perspektivy kulturní antropologie. Tento jev, kdy jsou dospělí jedinci exotických ptáků chováni a vnímáni jako věčně mladí, pomyslní kvazi příbuzní svých chovatelů, hraje klíčovou roli v tom, jak lidé interagují s těmito tvory a jaké významy jim přiřkládají. Infantilizace papoušků zahrnuje různé aspekty, od jejich antropomorfizace až po specifické způsoby péče a manipulace, které mohou odrážet hodnoty dané společnosti. Za zmínku stojí, skutečnost, že ačkoliv jsou papoušci po psech a kočkách třetí nejfrekventovanější realizací potřeby chovatelství, byla jim dosud věnována poměrně nízká pozornost ze strany sociálních vědců (Anderson, 2014). O to překvapivější je tento fakt, vezmeme-li v potaz, že analýza různých aspektů vazby chovatel – zvíře u psů a koček, byla tematizována v řadě odborných textů, jejichž obsah pronikl i do širší veřejnosti (například: Sanders 1999; nebo Serpell, 2017). Odpovědět na otázku publikační dysbalance nám může poskytnout Lawrence, který přináší přímočarou hypotézu, která se opírá o zřejmé taxonomické rozdíly mezi námi jako reprezentanty savců a našimi opeřenými mazlíčky, coby zástupci odlišného druhu, u kterých neproběhla, s výjimkou andulek a korel, po staletí řízená domestikace (1986).

Papoušci nás fascinují zejména svými antropomorfními rysy (Barber, 1993), a i přes určitou míru druhového nepochopení, které vstupuje do našeho vzájemného vztahu, si nacházejí místo po našem boku. Právě z důvodu „lidských“ kvalit mohou být často interakce mezi člověkem a ptákem vřelejší a starostlivější než lidské interakce se psem, kočkou nebo koněm (Kidd a Kidd, 1998: 136). Jakkoliv nám při prvoplánovém nazírání na tyto interakce může přijít podružné analyzovat je skrze aparát kulturní antropologie, opak je pravdou. Dokonce i G. P. Murdock zahrnuje v druhé polovině dvacátého století položku *zvíře jako kulturní prvek* do svého atlasu kulturních univerzálií (1967). To nám otevírá široké pole možných výzkumných otázek směrem ke kulturním, popřípadě sociálním významům různých podob vztahu člověk – zvíře. Velké množství těchto interakcí vykazuje prvky nadbiologických adaptací člověka na okolní prostředí. Jevy jako šlechtění, zájmové chovatelství, soutěžení, trénink ve vztahu ke zvířatům nereflktuje primární biologické potřeby člověka jako druhu. Opřeme-li se o Tylorovu známou definici, kdy kulturu chápeme „jako komplexní celek, který zahrnuje vědění, víru, umění, morálku, právo,

zvyky a jakékoliv jiné schopnosti a návyky, které si člověk osvojil jako člen společnosti“ (1871:1), můžeme se pokusit blíže popsat nebo dokonce rozklíčovat význam návyků, které si moderní člověk osvojil ve vztahu ke svým domácím mazlíčkům. Studium těchto aspektů nám může poskytnout cenné poznatky o tom, jak lidé projektují své vlastní potřeby a hodnoty na své zvířecí společníky, což může mít své konsekvence pro chápání mezidruhových vztahů v širším kontextu.

Tato práce se konkrétně ve své empirické části zabývá infantilizací papoušků v zájmovém chovu, jedná se o specifickou vazbu, kdy se chovatelé vztahují k papouškům jako ke svým „lidským“ dětem. Základní premisa následného kvalitativního výzkumu vychází ze zjištění Patricie K. Anderson, která pro tuto vazbu zavedla termín *fids – feathered kids*¹. Dle Anderson se zhruba 40 % zájmových chovatelů papoušků vtaňuje ke svým domácím mazlíčkům tímto způsobem (Anderson, 2003). Výzkumná otázka je postaveno do polohy: co ovlivňuje, respektive, jak vzniká tato vazba u majitelů papoušků, kteří se deklarují jako jejich kvazi příbuzní. Cílem překládané bakalářské práce je prověřit dva hlavní možné aspekty pro vznik vazby typu *fids* u papoušků jako domácích mazlíčků. Je tato vazba konstruována příslušností ke komunitě, nebo absencí/náhradkou běžných sociálních vazeb?

Snahou je za pomoci některých metod etnografického výzkumu (autoetnografie pozice autora, polostrukturovaných rozhovorů s chovateli) určit rozhodující prvek pro vznik dané vazby.

2. Teoretická část

Následující část zahrnuje teoretickou bázi a ukotvení zájmu o interakce s mimo-lidským světem v intencích sociálních věd. Představuje vznik a vývoj s tím spojené disciplíny human-animal studies a poskytuje formou stručné rešerše dosavadní socio-vědní zájem o interakce na úrovni člověk-papoušek. V závěru pak pro ilustraci a přehlednost přináší stručný historický exkurz do vývoje zájmového chovu papoušků na našem území.

2.1. Interakce se zvířaty pohledem kulturní antropologie

Úvodem je dobré nastínit přítomnost zájmu o studium zvířecích prvků v tradici kulturní antropologie. V současném diskurzu můžeme relevanci zájmu o interakce lidí se zvířaty na konstruování naší sociokulturní reality považovat za akceptovanou oblast

¹ Opeřené děti

zkoumání (DeMello, 2012). Přesto je nutné zmínit, že důležitost tohoto prvku pro formování nás samých nebyla v antropologii vždy zcela uvědomována. Zejména pro první generace badatelů evolucionistického paradigmatu, až na výjimky, nepředstavoval tento směr úkaz hodný širšího zájmu (Hurn, 2012).

Pokud bychom však chtěli zpětně vystopovat některou z klíčových postav disciplíny, která zároveň mezi prvními přispěla do diskuse o lidsko-zvířecích interakcích, dojdeme nejspíše k Edwardu E. Evans-Pritchardovi. Ve své práci *The Nuer* detailně popisuje, jak dobytek tvoří základnu ekonomiky Nuerů, slouží nejen jako zdroj obživy, ale je i měřítkem společenského statusu. Dobytek je ústředním bodem ekonomického života a zároveň výrazným prvkem sociálního uspořádání (Evans-Pritchard, 1940). Evans-Pritchardovy studie o Nuerech lze považovat za průkopnické a významné z hlediska porozumění role zvířat v lidských společnostech.

Četnější příspěvky, ale i teoretické ukotvení významu zvířat pro formování sociálních a kulturních norem konkrétních společností, nalezneme zejména v symbolické antropologii. Symbolická antropologie, která se zaměřuje na studium symbolů a jejich významu v lidských kulturách, vychází z předpokladu, že lidské chování a společenské instituce jsou formovány a udržovány prostřednictvím symbolických významů. Cílem je pochopit, jak lidé vytvářejí, používají a interpretují symboly v různých kulturních kontextech (Soukup, 2005). Tento teoretický rámec si všímá symbolické role zvířat při konstruování norem a sociálních institucí u vybraných kmenových společností (Vandrovcová, 2015).

Výše popsaná teoretická báze přinesla řadu zjištění ohledně konceptualizace vztahů vybraných společností ke zvířatům. Za zmínku stojí například i klíčová práce Mary Douglas *Purity and Danger*, ve které se věnovala analýze konceptů čistoty a nečistoty a jak tyto koncepty ovlivňují lidské vnímání zvířat. Douglas ukazuje, že zvířata, která narušují kulturní klasifikace, jsou často považována za nečistá nebo tabu (1966). K tomu lze připojit i dodnes rezonující legendu, v intencích kulturní antropologie, Clifforda Geertze. Geertz přispěl k samotné redefinici způsobu zpracování a uvažování nad etnografickými daty (Budil, 1995; Soukup, 2005) a svou stěžejní prací *The Interpretation of Cultures* dal podnět ke změně paradigmatu dnes označovanou jako reflexivní obrat (srov. Geertz 1973; 1988; Clifford a Marcus, 1986).

Podle Geertze se výklad kultury musí opírat o dokonalou znalost sociokulturního prostředí a situace, pochopení pravidel sociální interakce a analýzu jazykového kontextu (Geertz, 1973, cit. podle Soukup, 2005:549). Tento rámec dává prostor badatelům, kteří chtějí proniknout do maximální možné množiny procesů podílejících se na sociokulturním prostředí té které společnosti. Nedílnou součástí onoho pochopení pravidel sociální interakce se v řadě případů zdá být i pole lidsko-zvířecích vztahů. Toho jsou velmi konkrétním příkladem i zjištění Clifforda Geertze. Ve stati *Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight*, která je součástí Geertzovy knihy *The Interpretation of Cultures*, Geertz podrobně analyzuje kulturní význam kohoutích zápasů na Bali (1973). Geertz zkoumá koncept „hluboké hry“ (*deep play*), kde sázky jsou tak vysoké, že účastníci riskují nejen peníze, ale i sociální postavení a osobní blaho. Vysoké sázky zvyšují dramatický a emocionální náboj zápasů, čímž posilují jejich symbolický význam (Geertz, 1973, s. 432). Kohoutí zápasy jsou pevně zakotveny v balijské kultuře a rituálech. Zápasy se často konají v kontextu chrámových festivalů a jiných důležitých společenských událostí. Tímto způsobem slouží jako prostředek pro vyjádření a udržení kulturní identity a sociální soudržnosti (Soukup, 2005).

Ustanovení tohoto paradigmatu a jeho další vývoj v intencích interpretativně nastavené kulturní antropologie, ale i dalších směrů (viz Budil, 1995; Soukup, 2005), otevřelo badatelům dveře ke studiu i těch nejdrobnějších nuancí nesoucích významy podílející se na tvorbě naší sociokulturní reality. K tomu lze připojit výrok Samantha Hurn, která dodává, že „zvířecí interakce v současné antropologii lze považovat za nevyhnutelný důsledek takzvaného reflexivního obratu, introspekce a kritické analýzy antropologie jako akademické disciplíny a profesionální praxe, která se objevila v reakci na sérii disciplinárních ‚krizí‘ v 60. letech“ (Hurn, 2012:2).

Na teoretický posun navázala celá řada badatelů a někteří z nich rozvinuli svůj výzkumný zájem specificky směrem ke vztahům lidí a zvířat (srov. Marvin, 1994; Anderson, 2003, 2014; Hurn, 2012; Kohn, 2013 a další). Postupný vývoj tohoto tématu v rámci sociálních a humanitních věd a potřeba interdisciplinárního uchopení vedly až ke vzniku vlastní disciplíny (viz 2.4. *Nový obor: mnoho pojmenování*).

Na následujících stránkách je pak simultánně s debatou o významu studia interakcí mezi lidmi a zvířaty v rámci kulturní antropologie snaha postihnout i vývoj debaty postojů k mimolidské materii na obecné společenskovední úrovni.

2.2. Lidé a jiná zvířata: otázka antropocentrismu²

Název této kapitoly jsem si vypůjčil z publikace kulturní antropoložky a současné přední antrozooložky Samantha Hurn. Jedná se o volný překlad jejího klíčového díla *Humans and Other Animals* (2012). Tento název má za cíl trochu provokativně nastavit zrcadlo našemu vnitřnímu apriornímu antropocentrismu, kterým máme často tendenci klást sebe samé do binární opozice vůči okolnímu prostředí. Ad hoc klasifikace celé skupiny na základě dojmů bez zkušeností anebo zdání bez faktů samozřejmě není pro náš druh zas tak výjimečná; analogie můžeme spatřovat i v často skloňovaném etnocentrismu³ (srov. Lévi-Strauss, 1952), kdy posuzování druhých prizmatem vlastních kvalit hraje velmi podobnou roli jako při formování našeho postoje k mimolidskému. Stanislav Komárek až parodicky uvádí tento zvláštní paradox tím, že tato primitivní kategorizace: člověk a to ostatní, „v níž druhá kategorie zahrnuje celé pandemonium od trepek po šimpanze, je jako dělit lidské artefakty na lampy a věci“ (2011:34).

V gesci kulturní antropologie se nachází i polemiky o vlastní pozicionalitě výzkumníka jako tvůrce sociokulturní reality (např. Clifford a Marcus, 1986). Pro ilustraci si proto představme hypotetického, zcela objektivního badatele, který do terénu (v tomto případě našeho světa) vstupuje bez jakékoliv předchozí zkušenosti. Zvolí si záměr rozdělit všechny existující druhy do dvou tříd na základě percepce vlastní pomíjivosti a chápání smrti. Následně se pustí do zevrubného pozorování a jeho terénní deník se začne plnit poznámkami o šimpanzí matce Washoe, která se téměř usmrtí hlady při předčasně smrti svého mláděte (Fouts a Mills, 2000), o sloních stádech v západním Bengálsku, která pohřbívají svá uhynulá mláďata až šedesát centimetrů pod zem (Kaswan, 2024), nebo o samici delfína pojmenované Kathy, která po řadě let v otřesných podmínkách zajetí odmítla vyplavat na hladinu nádrže pro kyslík a utopila se (Peña-Guzmán, 2017). V

² Antropocentrismus je filozofický a etický postoj, který považuje lidské bytosti za nejdůležitější entitu vesmíru, což vede k vnímání, že lidské potřeby a zájmy mají přednost před zájmy jiných druhů (Boslaugh, 2016).

³ Etnocentrismus je tendence posuzovat ostatní kultury výhradně podle měřítek a hodnot vlastní kultury, což vede k jejich podceňování nebo ignorování (Lévi-Strauss, 1999).

neposlední řadě si onen smyšlený výzkumník povšimne lidské rasy, u které objeví asi nejpracovanější pohřební rituály a představy o smrti, které varíují nejen lokálně, ale i sociálně. Velkou otázkou, kterou pro tentokrát musíme nechat otevřenou, je, jestli by zmíněné dvě kategorie zůstaly natolik disproporční a zda by inherentně objektivní badatel načrtl stejně tlustou čáru mezi lidmi a „tím ostatním“ jako je druhová bariéra v našem antropocentrickém paradigmatu⁴.

2.3. Vývoj postoje k mimolidskému

Pokud chceme nahlédnout pod povrch těchto postojů v západní společnosti, musíme si udělat drobný historický exkurz. Už i Platón a Aristoteles se zabývali odlišností lidí od ostatních živočichů. Platón tvrdil, že lidé mají dvě duše – nesmrtelnou duši v hlavě, která řídí rozum, a smrtelnou duši v hrudi. Ostatní živočichové mají podle něj pouze tuto smrtelnou duši, což je činí primitivnějšími. Aristoteles definoval člověka jako živočicha obdařeného rozumem a umístil ho na vrchol „velkého řetězce bytí.“ Lidé měli podle něj nadřazené postavení nad ženami, otroky a dětmi, kteří postrádali plnou schopnost uvažovat. Zvířata považoval za bytosti existující k užitku lidí, protože jim zcela chybí rozum a složité emoce (Fouts a Mills, 2000).

Tento řecký pohled na svět, kde je člověk nadřazen ostatním bytostem, našel živnou půdu v židovsko-křesťanské tradici. Lidé byli v této tradici vnímáni jako vládci nad zemí a všemi živými tvory, což bylo zakotveno v biblických textech. Raní křesťanští myslitelé přijali koncept „velkého řetězce bytí“ a doplnili ho o biblické pojetí člověka jako jedinečného tvora stvořeného k obrazu Božímu. Tento světový názor zdůrazňuje výjimečnost člověka a jeho dominanci nad přírodou a ostatními živočichy (Fouts a Mills, 2000:47).

Debatu o prostoru pro mimolidské v našem společenském paradigmatu v tomto smyslu završil v 17. století René Descartes, který zvířatům nepřisuzoval vůbec žádný morální status (Vandrovcová 2011:39). Descartes kategorizuje vše živé do třídy ducha a těla, přičemž teprve rozum dodává tělu autonomní existenci (Descartes, 1998). Tuto deklarativní klasifikaci odvozenou od známého „myslím, tedy jsem“ dopřává Descartes ve

⁴ Považuji za nezbytné upřesnit, že nepanuje vědecká shoda o vnímání vlastní mortality u zvířat. Výše uvedená příklady mají pouze ilustrační charakter.

svém pojetí pouze člověku, zatímco svět zvířat je uvržen do nekonečného mechanismu přírody (Fouts a Mills, 2000). Tedy podrobíme-li například psa nebo kočku bití, zvuk, který přitom vydávají, vzniká pouze mechanickou reakcí těla, která nemá žádnou spojitost s lidskými pocity bolesti.

Filozofie Descarta hraje klíčovou roli ve formování moderního postoje ke zvířatům a přírodě. Výše nastíněný dualismus (tělo – mysl) nastolil pohled, že zvířata nemají vědomí, pocity nebo vnitřní život, což ospravedlňovalo jejich využívání bez etických zábran. Tento mechanistický výklad přírody a zvířat, který Descartes prosazoval, měl hluboký vliv na vědeckou a filozofickou komunitu a přetrvával po staletí. Když Descartes tvrdil, že zvířata jsou pouze složitými stroji, odstartoval tím vlnu experimentální vědy, která se zaměřovala na studium přírody a živých organismů jako na objekty k manipulaci a zkoumání bez morálních ohledů (Cottingham, 1978). Všechny tyto postoje daly souhrnně za vznik antropocentrismu – dominantnímu vztahu člověka k přírodě a až bigotnímu racionalismu. Nutno připomenout, že tato perspektiva umožnila rozvoj moderní vědy, jak ji známe dnes, ale také přispěla k dehumanizaci zvířat a ignorování jejich schopnosti cítit bolest a utrpení. Důsledkem karteziánského myšlení tak bylo posílení lidské dominance nad přírodou, kde zvířata byla považována za prostředky k dosažení lidských cílů (Major a Sobotka 1977), což lze sledovat například u etického ospravedlnění pokusů na zvířatech (srov. Vandrovcová, 2011).

V průběhu 19. a 20. století se však začaly objevovat hlasy, které zpochybňovaly tento karteziánský pohled. Vznik moderní etologie a behaviorální vědy přinesl důkazy o složitých sociálních strukturách a emocionálním životě zvířat, což vedlo k postupnému odklonu od Descartovy dichotomie. Tento posun byl také ovlivněn rozvojem humanitních věd, které začaly zkoumat nejen lidské společnosti, ale také interakci mezi lidmi a zvířaty (Singer, 1975).

Zájem sociálních vědců o mimolidské bytosti, včetně zvířat, se výrazně zvýšil na konci 20. století. Tento trend byl částečně důsledkem širších změn ve společenském paradigmatu, jako byl postmodernismus, který zpochybnil tradiční dichotomie a hierarchie s člověkem na vrcholu přírodního řádu. Human-animal studies (více viz kapitola: 2.4. *Nový obor: mnoho pojmenování*) se staly významným interdisciplinárním polem, které zkoumá

komplexní vztahy mezi lidmi a zvířaty, včetně etických, sociálních a kulturních aspektů (DeMello, 2012).

Samatha Hurn v již zmíněné knize *Humans and Other Animals* poukazuje na to, že zájem o vztahy mezi lidmi a zvířaty v rámci humanitních věd reflektuje širší snahu o pochopení vzájemných závislostí a společenských struktur, které zahrnují nejen lidi, ale i další živočichy. Hurn zdůrazňuje, že tento posun je důležitý pro rozvoj etických přístupů k zvířatům a pro zajištění jejich vhodného welfaru⁵ (2012).

Příčiny rostoucího zájmu o mimolidské bytosti lze hledat také v ekologických a environmentálních hnutích, která upozorňují na propojenost všech živých organismů a nutnost chránit přírodu jako celek (Haraway, 2008). Všechny tyto pohledy a revize dřívějších poznání vytvořily a vytvářejí půdu pro konstrukci nových paradigmat a v návaznosti na ně i zcela nových vědních oborů.

2.4. Nový obor: mnoho pojmenování

Jedním ze stěžejních podnětů pro úvahy sociálních vědců o studiu zvířat jako aktérů naší sociokulturní reality byly zejména poznatky etologů, kteří v průběhu 20. století přinášeli nová zjištění o chování zvířat. Tím přispěli k postupnému narušení někdy až dogmaticky chápaného postoje Reného Descartesa v otázkách zvířat a přírody (Vandrovcová, 2015). Za připomenutí stojí i pro širší veřejnost dobře známá Jane Goodallová, která svými pozorováními šimpanzů v okolí řeky Gombe v Tanzanii přinesla cenné poznatky o používání nástrojů, komunikaci nebo dokonce vedení válek mezi těmito lidoopy (Goodallová, 1978).

Jak bylo zmíněno již dříve, prim v oblasti zájmu o mimolidské hráli zejména antropologové. Například Roy Rappaport si již v roce 1968 při svých výzkumech mezi kmeny na Papua-Nové Guineji všiml, jaký vliv hrají prasata a rozmanité druhy interakcí s nimi na konstituování institucí kmene Maring (Rappaport, 1968). K tomu lze připojit i přelomovou knihu již zmíněné Mary Douglas *Purity and Danger*, ve které mimo jiné zkoumá, jak členové kmene Lele klasifikují okolní přírodu, včetně zvířat, na čisté a nečisté a jak tato distinkce ovlivňuje formu jejich interakcí s nimi (1966). Není proto

⁵ Welfare (Velferth) je staronorské slovo odvozené ze slova „dobré“ (val) a „cesta“ (fara). Definicí welfare je pohoda zvířat, tj. úroveň prožívání života individuem zvířete na úrovni spokojenosti, tzn. na úrovni naplňování přirozených potřeb zvířat (Šťastná, 2021).

překvapením, že interdisciplinárnímu zájmu sociálních a humanitních věd o mimolidské dominují zejména metody kvalitativního etnografického výzkumu (Vandrovcová, 2015), byť kvantitativní metody sběru dat, například pomocí dotazníků, mají své zastánce (například: Anderson, 2003).

V oblasti studia vztahů mezi lidmi a zvířaty se výzkumníci setkávají s různými termíny, které reflektují jejich zaměření. Jedním ze zaběhlých a často používaných termínů je antrozologie, jejíž počátek můžeme sledovat začátkem 90. let 20. století v souvislosti se vznikem odborné společnosti *The International Society for Anthrozoology* a ustanovením oborového periodika *Anthrozoös*, které vychází až dodnes (Herzog, 2016).

Antrozologie je v současném diskurzu vnímána jako interdisciplinární obor. Zahrnuje poznatky z různých disciplín, včetně antropologie, psychologie, biologie, sociologie a dalších. Zabývá se širokou škálou témat, jako je role domácích mazlíčků v rodinách, terapeutické využití zvířat, kulturní reprezentace zvířat, lidské postoje k divokým zvířatům a etické otázky spojené s využíváním zvířat pro vědecké a komerční účely (Hurn, 2012). „Konečným cílem antrozologie je pochopit, jak lidé a ostatní zvířata vzájemně působí, a sociální, politické, ekonomické nebo historické okolnosti, které k těmto interakcím vedly, protože bez ohledu na to, zda jsou při antropologickém zkoumání tyto okolnosti důležité, jsou lidé na celém světě v průběhu svého každodenního života závislí na mnoha interakcích s ostatními zvířaty“ (Hurn, 2010:27).

Antropologové ze své definice kladou důraz primárně na člověka a vše kolem něj. Tento aspekt se tak odráží v zaměření antrozologie, která má občas tendenci zdůrazňovat při vzájemných interakcích primárně lidský úhel. Naopak ti, kteří se více přiklání k oblasti označované jako *human-animal studies*, často pocházejí z akademických oblastí, kde vymezení disciplíny primárně na člověka není tak silné, a mají snahu vyrovnávat hřiště a zohledňovat interakce z pohledu jak lidí, tak i zvířat (Hurn, 2010).

O krok dále je pak termín *animal studies*, který bychom mohli zařadit do kategorie akčních nebo také angažovaných směrů v současné vědecké tradici. Cílem *animal studies* je upřednostnit perspektivu samotných zvířat. Výzkumníci jdoucí tímto směrem se snaží dát prostor objektivizovaným zvířatům, často k nim přistupují spíše jako k autonomním informátorům. „Taková kategorizace však nebere v úvahu množství dalších specializací v rámci samotné antropologie (některé nově vznikající, jiné zavedené), které se zabývají

lidmi a jinými zvířaty. Patří mezi ně například etnoornitologie, etnoprimateologie, etnoentomologie a etnoiktyologie, jejichž praktici rovněž přispívají k našemu poznání a pochopení interakcí člověka s ostatními členy živočišné říše“ (Hurn, 2012:5).

Pro úplnost je dobré zmínit i *etnobiologii*. Etnobiologie má tendenci rozšířit perspektivu vztahů mezi lidmi a živými organismy o prostředí (ve smyslu biotopů, geografických celků nebo kulturních areálů). Integruje znalosti z různých disciplín, jako je archeologie, ekologie, antropologie a biologie. Cílem etnobiologie je pochopit, jak lidé využívají rostliny a zvířata, jak vznikají a rozvíjejí se zemědělské praktiky nebo například, jak se předávají tradiční znalosti (Anderson, 2011).

I vzhledem k výše zmíněnému vnímám svou pozici někde uprostřed mezi human-animal studies a antrozologií. S přibývajícím znalostí oborové literatury těchto specializací je zřejmé, že diskuse o konečné podobě ideového a metodologického ukotvení jednotlivých disciplín není ještě u konce. S určitou mírou nadhledu lze snad i říct, že co autor, věnující se tomuto terénu, to jiná definice jeho oborového vymezení (srov. Arluke a Sanders, 1996; Hurn, 2012; Hosey a Melfi, 2018).

Z těchto důvodů svou pozici reflektuji především jako snahu analyzovat lidsko-zvířecí interakce jak pohledem člověka, tak i (v určité míře) k němu vztaženého zvířete. Vzhledem k silnému překryvu v chápání definic antrozologie a human-animal studies používám v této bakalářské práci oba pojmy rovnocenně.

2.4.1 Human-animal studies/antrozologie

Jak již několikrát zaznělo pro human-animal studies/antrozologii je signifikantní především její interdisciplinarita. V intencích předkládané bakalářské práce s nimi pracuji spíše jako s platformou, která dokáže zastřešit badatelský vstup do terénu lidsko-zvířecích interakcí, poskytnout rámcová paradigmat, příklady dobré praxe a předchozí bádání ve stejných nebo podobných oblastech.

2.4.2 Human animal studies/antrozologie v našem prostředí

Přestože na mezinárodní scéně jsou human-animal studies již etablovanou disciplínou, která má i samostatný magisterský a doktorandský studijní program (University of Exeter, UK), do našeho prostředí se dostávají teprve pozvolným tempem. Přesto se v

posledních zejména dvaceti letech v našem prostředí etablovalo několik výrazných osobností přispívajících k tomuto tématu.

Pro širší, jak odbornou, tak i laickou veřejnost, bude asi nejznámějším autorem Stanislav Komárek, biolog, filosof a spisovatel, který začal výrazně vnášet do našeho akademického diskurzu témata mající přesah, v jeho případě z tradiční biologie do sociálních/humanitních věd (Komárek, 2000; 2011). Mezi další badatele v oblasti human-animal studies u nás je možné zmínit Barboru Hunčovskou, doktorandku Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, která se do povědomí zapsala hlavně svými výzkumy zvířat ve válečných konfliktech 20. století (Hunčovská, 2023) a sociokulturní úlohy koček v evropských domácnostech (Hunčovská, 2020).

Koho však můžeme považovat za antrozoologa „z povolání“, je Tereza Vandrovcová, akademická pracovnice University of New York in Prague. Tereza Vandrovcová přispívá k rozvoji human-animal studies v Česku, mimo své výzkumy na vnímání zvířat jako pokusných objektů v biomedicínských experimentech (Vandrovcová, 2011), hlavně uskutečňováním kurzů *Introduction to Animal Studies* na katedře sociologie Univerzity Karlovy a na katedře environmentálních studií Masarykovy Univerzity. Za zmínku stojí také její velmi dobře uspořádaný a pravidelně aktualizovaný web *Humanimal*⁶, který českému čtenáři prezentuje základní fakta o této disciplíně a přináší odkazy na tematické publikace u nás i v zahraničí.

Byť by tento ilustrační výčet brzy narazil na svou hranici, přesto můžeme považovat human-animal studies za obor nebo subdisciplínu, která u nás pomalým tempem získává na popularitě. O tom svědčí například i skutečnost, že na toto téma nalezneme v depozitářích vysokých škol již patnáct kvalifikačních prací obhájených v posledních sedmnácti letech. Jako důkaz postupné změny trajektorie v zájmu o lidsko-zvířecí vazby stojí za zmínku nedávná kolektivní monografie *Zvířata a jejich lidé*, která do tohoto diskurzu přivádí i českou historiografii. Ta v intencích vlastní metodologie rozvíjí kategorii animal history, jež se snaží vyrovnat s dosavadní absencí zájmu o vliv zvířat na utváření naší civilizace (Lenderová, 2023).

⁶Dostupné na: <https://humanimal.cz/>

Všechny tyto dílčí kroky přispívají k tomu, že se v naší vědecké tradici z human-animal studies postupně stává svébytný vědní obor.

2.4.3 Dosavadní stav bádání

Human-animal studies se rozvíjí jako interdisciplinární obor, který propojuje poznatky z různých vědních oblastí, jako jsou antropologie, sociologie, psychologie, ekologie nebo filozofie. Tento interdisciplinární přístup umožňuje komplexní analýzu vztahů mezi lidmi a zvířaty a jejich dopadů na společnost a životní prostředí. Interdisciplinarita také podporuje spolupráci mezi vědci a odborníky z různých oblastí, což vede k inovativním přístupům k řešení problémů týkajících se zvířat a jejich vztahů s lidmi.

Základní premisou, která nastartovala ohnisko zájmu o mimolidské, je pohled na to, jak lidé interagují se zvířaty a jaké významy jim přisuzují. Arnold Arluke a Clinton Sanders ve své knize *Regarding Animals* zdůrazňují význam těchto vztahů v každodenním životě a jejich roli ve formování lidské identity a společenských struktur. Zvířata často slouží jako symboly a metafory v lidské kultuře, což formuje naše myšlenky, hodnoty a sociální normy (Arluke a Sanders, 1996).

Jedním z hlavních trendů v human-animal studies je důraz na etické otázky týkající se zacházení se zvířaty. Tento přístup zahrnuje zkoumání práv zvířat a etických důsledků lidského chování vůči zvířatům. Peter Singer ve své knize *Animal Liberation* položil základy pro moderní hnutí za práva zvířat tím, že upozornil na utrpení zvířat ve velkochovech a pokusných laboratořích (1975). Dnes se jedná o samostatnou subdisciplínu Animal Studies (viz kapitola 2.4. *Nový obor: mnoho pojmenování*).

Další významné téma je antropomorfismus⁷ a jeho role ve vnímání zvířat. Základními badatelskými otázkami jsou: jak lidé interagují se zvířaty a jak je chápou. Samantha Hurn ve své knize *Humans and Other Animals* zkoumá, jak kulturní a sociální faktory ovlivňují naše vnímání zvířat a jakým způsobem antropomorfismus formuje tyto vztahy (2012). Toto badatelské zaměření často stojí v lehké opozici vůči výše zmíněnému přístupu. V intencích kritiky antropomorfismu je snahou alespoň rámcově „odlidštit“ zvíře a detekovat projekce, které k němu člověk vztahuje.

⁷V tomto kontextu přisuzování lidských vlastností zvířatům. Více viz (Guthrie, 2024).

V neposlední řadě je další významnou složkou human-animal studies zkoumání emocionálních a psychologických aspektů lidsko-zvířecích vztahů. Řada studií se zaměřuje na to, jak interakce se zvířaty ovlivňují lidské zdraví a pohodu. Výzkumy ukazují, že přítomnost zvířat může mít pozitivní vliv na psychické zdraví lidí, což vede k většímu uznání terapeutických zvířat (například psů – canisterapie, nebo koní – hipoterapie) a jejich roli v psychologické terapii (Hosey a Melfi, 2018).

Vzhledem k rychle se měnícímu světu a rostoucímu povědomí o určitém nedostatku naší druhové sebereflexe lze očekávat, že výzkum v oblasti antrozoologie bude i nadále růst a rozvíjet se. S trochou nadsázky lze hodnotit, že je až překvapivé, jak naše společnost 21. století dokáže svými teleskopy dohlédnout k počátku vesmíru, ale doposud nedokáže s určitostí říct, zda spolu některá zvířata dokáží plnohodnotně komunikovat, zda mají vzorce chování předávané generačně, nebo jestli a popřípadě jak dokáží komunikovat mezidruhově. Lze tedy říci, že oblast human-animal studies ještě zdaleka nedosáhla ani zlomku svého potenciálu a materiály přispívající k porozumění mezidruhové oblasti budou jistě v následujících letech přibývat.

2.5. Domácí mazlíčci jako předmět zkoumání

Fenomén domácích mazlíčků jako předmět zkoumání je přítomen v human-animal studies od počátku a dodnes představuje oblast výzkumů s nejpočetnějším zastoupením (Vandrovcová, 2015). Badatelé z řad antropologů nebo jiných sociálních vědců se většinou nesnaží rozklíčovat složité pozadí domestikace různých druhů zvířat – tuto debatu nechávají spíše etologům a biologům. Jejich primárním zájmem je především proniknout do sociálních, emočních a komunitních významů vazeb se zvířaty v lidské péči. „Proč jsou například některé vztahy mezi lidmi a mazlíčky lepší nebo horší než jiné? Proč některé rychle skončí „rozvodem“, zatímco na jiné se s velkou láskou vzpomíná dlouho po smrti zvířete? Může kvalita těchto individuálních vztahů souviset s jejich předpokládaným přínosem? A co všechno tyto variace ve vztazích mezi lidmi a mazlíčky mohou prozradit o lidských vztazích obecně?“ (Serpell, 2009: 637). Právě touto výpůjčkou z komentáře Jamese A. Serpella *Having Our Dogs and Eating Them Too: Why Animals Are a Social Issue* v jednom z vydání časopisu *Journal of Social Issues*, konkrétně čísla zaměřeného na oblast soužití domácích mazlíčků a lidí, můžeme ilustrovat klíčové výzkumnické otázky vycházející z tohoto terénu.

Domácí mazlíčci s sebou přinášejí mnoho významů, které aktivně definují naši sociokulturní realitu. Dobrým příkladem je jejich role v sociální sféře, kde mohou sloužit jako společenské katalyzátory, usnadňující mezilidské interakce a komunikaci. Například lidé, kteří vlastní psy, mají tendenci častěji se setkávat s ostatními majiteli psů během procházek, což může vést k vytváření nových sociálních vazeb a komunit (Hosey a Melfi, 2018).

V některých kulturách jsou domácí mazlíčci také součástí rodinného života a mohou být považováni za plnohodnotné členy rodiny. Tento fenomén je často označován jako antropomorfizace nebo infantilizace zvířat, kdy jsou zvířatům přisuzovány lidské vlastnosti a emoce. Daný trend je patrný například v rostoucí popularitě luxusních produktů a služeb pro domácí mazlíčky, jako jsou oblečky, speciální krmiva nebo dokonce wellness služby (Arluke a Sanders, 1996).

Důležitým zjištěním a také vděčným zdrojem výzkumných témat jsou kulturní variace ve vnímání postavení jednotlivých zvířat v té které společnosti. Například situace, kde „z morčat, z hlavních dárců masa v říši Inků, se stali v Evropě dětské hračky a krátce i laboratorní zvířata“ (Komárek, 2011:138). Neméně zajímavou skutečností je tato významová diferenciaci i v intencích naší vlastní společnosti. Transformací významů mezi kategoriemi: domácí mazlíček – hospodářské zvíře – divoké zvíře apod. si všimá řada odborníků. Například naši psi a kočky obecně pojmají status absolutní nedotknutelnosti a rozvíjejí v nás „lásku ke zvířatům“, ale zároveň v globálním měřítku pro jejich výživu „pěstujeme“ a porážíme násobky podobně emočně a inteligenčně percepčního skotu. Tyto a podobné situace nám mohou prozradit mnohé o konstruování intersubjektivní naší vlastní společnosti. Na dvojakost našich postojů ke zvířatům jako druhu můžeme aplikovat i zjištění Mary Douglas a její dichotomii čisté – nečisté. Ve svých výzkumech argumentuje, že koncepty čistoty a nečistoty slouží k vytváření a udržování symbolických hranic, které odrážejí a posilují sociální struktury a kulturní normy. Zvířata často hrají klíčovou roli v těchto hranicích. Například určitá zvířata mohou být považována za nečistá, protože překračují kategorizace, které společnost považuje za přirozené (Douglas, 1966).

Mnohem podrobněji rozpracovala tento koncept sociální psycholožka Melanie Joy ve své populární knize *Why We Love Dogs, Eat Pigs, and Wear Cows*, kde zavádí pojem *karnismus*, což je ideologie, která ospravedlňuje konzumaci masa určitých zvířat tím, že je

považuje za jedlá, zatímco jiná zvířata jsou chráněna a milována. Joy vysvětluje, že karnismus zahrnuje „psychické znecitlivění“, mechanismus, který umožňuje lidem blokovat empatii vůči zvířatům, aby mohli konzumovat jejich maso. Tento proces je automatický a nevědomý, což umožňuje lidem provádět kruté praktiky, aniž by si byli plně vědomi svého jednání (2009).

Na tyto úvahy pak navazuje i celá řada etických otázek vycházejících zejména z infantilizace zvířat v roli domácích mazlíčků. Ve většinově nevyrovnaném vztahu je zvíře mnohem častěji uvrženo do funkční pozice uspokojování našich sociálních, společenských nebo kulturních potřeb. Příkladem může být „nácvik“ rodičovské role u mladých párů nebo přenesení sourozenecké role na zvíře u dětí – jedináčků. Zvířata v takové podobě představují kategorii na pomezí živého tvora a vlastněné věci. Tohoto aspektu si všímá i James A. Serpell: „Zvířata ze své podstaty zaujímají přechodnou hraniční zónu mezi světem lidských subjektů a světem necitlivých předmětů nebo „věcí“. Tato nejednoznačnost nám umožňuje využívat většinu z nich relativně beztrestně a zároveň některým z nich udělovat status kvazi-lidských sociálních partnerů nebo dokonce příbuzných. Staví nás také před základní otázky o tom, co to znamená být člověkem a jak daleko, pokud vůbec, by naše morální odpovědnost měla přesahovat taxonomické limity našeho druhu“ (2009: 634). Tyto vnitřně nevědomované pozice nás pak přivádějí k otázkám nad recipitou našeho vztahu k domácím mazlíčkům. Jsou naše emoční investice opěťované? Mohou přispět ke kvalitě života „našich“ zvířat? Z výzkumů víme, že například u sociálně inteligentních zvířat můžeme významně ohrozit jejich životní pohodu (welfare), což může vést i k jejich předčasnému úmrtí. Například u některých papoušků hrozí v důsledku exaltované emoční vazby na majitele jejich škubání nebo i úhyn (srov. Anderson, 2003; 2014).

Dalším rámcem mimo zkoumání vztahu domácí zvíře – jedinec stojí neméně cenná perspektiva domácí zvíře – společnost. Mapování významů institucí spojených s domácími mazlíčky (veterinární kliniky, kafilerie, hřbitovy domácích zvířat atd.) nebo jejich nenahraditelná úloha ve specifických sociálních a zdravotních situacích (asistenční psi, terapeutická zvířata). Pro ilustraci mohu uvést vlastní zkušenost nakonec nenaplněného antrozoologického výzkumu u krajanů v srbském Banátu, kde bylo snahou zanalyzovat jejich postoje k toulavým psům kontra těm, které mají na svých zahradách jako mazlíčky. Ukázalo se, že nepadají prakticky žádné rozdíly a obě kategorie jsou si rovnocenné. Při

snaze o uchopení tohoto problému se ukázalo, že veterinární klinika „našeho“ typu s láskyplnou péčí o domácí mazlíčky v této oblasti neexistuje. Jedinou službou byl klasický veterinární doktor pro hospodářská zvířata, který těmto „mazlíčkům“ uměl nabídnout nanejvýš milosrdnou úlevu od utrpení. Na tomto příkladu lze vidět, jak nejen samotný přístup jednotlivce dokáže promlouvat do podob vnímání kategorie domácích zvířat.

Z hlediska metodologické základny zájmu o domácí mazlíčky jako předmětu bádání je často aplikovaným nástrojem autoetnografie, metoda umožňující výzkumníkovi zkoumat své vlastní zkušenosti a propojit je s širšími sociálními, kulturními a politickými kontexty (Adams, Jones, Ellis, 2015). V intencích terénu se tato metoda ukazuje jako velmi vhodná, jak pro případný předvýzkum, tak i pro konstruování výzkumných hypotéz na základě vlastních zkušeností. S trochou invence bychom mohli tento postup, tedy například vlastnit psa a zkoumat komunitu pejskařů, připodobnit ke klasické, učebnicové poučce terénního výzkumu – studovat danou komunitu prizmatem jejich vlastních členů. Příkladem dobré praxe může být Clinton R. Sanders a jeho kniha *Understanding Dogs: Living and Working with Canine Companions*. Autoetnografie autorovi umožnila reflektovat své vlastní postoje, předsudky a zkušenosti, díky čemuž mohl lépe pochopit a interpretovat chování psů a jejich interakce s lidmi. Sanders sdílí své vlastní emocionální, ale i praktické zkušenosti, což vytváří hlubší porozumění tomu, jak lidé vnímají a reagují na své psí společníky (1999).

Při komplexním pohledu nám studium domácích mazlíčků v rámci human-animal studies odhaluje nejen složitost a bohatství těchto vztahů, ale také významné společenské a kulturní faktory, které je formují. Zkoumání interakcí mezi lidmi a jejich mazlíčky nám umožňuje nahlédnout do mechanismů, kterými lidé utvářejí a udržují sociální vazby, jak přenášejí emoce a jak vnímají morální a etické odpovědnosti vůči jiným druhům.

2.6. Chovatelství papoušků jako předmět zkoumání

Většina badatelů při analýze vztahů lidí a domácích mazlíčků inklinuje k nám druhově bližším zástupcům živočišné říše (typicky psům a kočkám, ale i koním apod.). Výstupy směřující k uplatnění výše uvedených perspektiv například na plazy, hmyz nebo právě ptáky reprezentují o poznání kratší seznam. Přesto, jak již bylo zmíněno v úvodu této

práce, jsou ptáci třetí nejfrekventovanější realizací potřeby vlastnit domácího mazlíčka (Anderson, 2003).

V úvodu je dobré zmínit ještě jednu odlišnost, která vstupuje do daného terénu. Papoušci (s výjimkou *Melopsittacus undulatus* a *Nymphicus hollandicus*⁸) neprošli na rozdíl od psů a koček procesem domestikace nebo řízené selekce, proto naprostá většina papoušků v zajetí jsou identickými deriváty svých divokých forem (Veger, 1988). Přivedeme-li si domů některého z těchto vysoce inteligentních opeřenců, jedná se o exemplář vyžadující a produkuje stejné sociální interakce jako jeho protějšek v původní lokalitě. Jakkoliv tato skutečnost může působit pouze dojmem encyklopedické kuriozity, v zájmu o interakce lidí s domácími mazlíčky hraje nezanedbatelnou roli. Většinu domácích mazlíčků jsme si přizpůsobili k obrazu svému, aby více odráželi naši vlastní povahu, například „přetrvávání juvenilních rysů do dospělosti, včetně povahové „nedospělosti“ s její dětinskou přilnavostí, roztomilostí, schopností nechat se komandovat i opečovávat...“ (Komárek, 2011:167), pro tyto schopnosti nebyli naši opeření společníci doposud úspěšně odchováni. Přesto řada chovatelů, v návaznosti na své zkušenosti s domestikovanými zvířaty, vkládá stejné emoční investice do interakcí s papoušky. Druhové neporozumění, které může tímto přístupem chovatelů vzniknout, dokáže výrazně zhoršit psychický, ale i fyzický stav chovaných papoušků (Anderson, 2003; 2014).

Když bychom chtěli dosáhnout nejranější výzkumy se seriózním zaměřením na interakce lidí a papoušků pohledem sociálních věd, dostaneme se teprve do 80. let 20. století k badatelské a manželské dvojici Roberta a Aline Kiddových, kteří se opakovaně snažili postihnout interakce lidí a papoušků prizmatem své mateřské disciplíny – psychologie. Jejich výzkumy tak cílí zejména na osobnostní charakteristiky majitelů papoušků (1983) nebo terapeutické výhody jejich vlastnictví (1998). Z těchto textů, podobně jako i dalších (Loughlin a Dowrick, 1987), vychází, že jedním z častých důvodů pro pořízení papoušků může být snaha o vyrovnání deficitu sociálních vazeb chovatele. Na toto zjištění lze poté navázat řadu výzkumných otázek směřujících k hlubšímu pochopení vlivu papoušků v domácnosti na konstrukci naší vlastní sociokulturní reality.

Největší přínos do daného terénu přinesla o něco později Patricia K. Anderson, sociální antropoložka působící na Western Illinois University. Anderson ve svých

⁸ V našem prostředí hovorově: andulka a korela

výzkumech, zejména *A Bird in the House: An Anthropological Perspective on Companion Parrots*, ustavuje termín „Fids“ složený z anglického „feathered kids“ – opeřené děti, který používá pro specifickou vazbu, kdy papoušci v domácnostech zaujímají role fiktivních příbuzných, nejčastěji v pozici dětí (2003). „Řada respondentů průzkumu popisuje své papoušky jako náhražky lidských dětí, ať už proto, že nemohou, nebo se rozhodli nemít děti, nebo protože jejich děti vyrostly a opustily příslovečné hnízdo“ (Anderson, 2003:402). Tuto pozici ve vztahu k papouškům v šetření Patricie Anderson deklarovalo 38 % respondentů ze 100členného vzorku zájmových chovatelů (2003:400). Cílem badatelského úsilí Patricie Anderson nebylo ani tak proniknout do důvodů a motivací této vazby, ale spíše vysledovat validitu její hypotézy o fids a z toho vyplývající dopady na welfare chovaných zvířat.

Dále ve svých pozdějších výzkumech rozpracovává tuto tematiku ve vztahu k dynamice vzájemných lidsko-papoušcích vztahů, kde může často docházet k infantilizaci chovaných papoušků a jejich někdy více, jindy méně uvědomované objektivizaci. „Vazba se může stát problematickou u majitelů, kteří svého papouška infantilizují nebo nesprávně interpretují jeho chování. Někteří majitelé neudrží vyvážené citové pouto a mohou se svým papouškem zacházet ne jako s citlivou a vysoce inteligentní, vnímající bytostí, ale jako s předmětem, mrtvým nebo živým, se kterým se má manipulovat pro potěšení člověka“ (Anderson, 2014:384).

Téma etických otázek, předcházení behaviorálním problémům vlivem nerespektování papouščí komunikace nebo analýza vnímání papoušků jako objektu/estetického bytového doplňku zahrnuje jen některé badatelské přínosy Patricie K. Anderson (Anderson, 2003; 2010; 2014). Pro předkládanou bakalářskou práci představuje její činnost silný inspirační zdroj a také teoretickou a pojmovou základnu pro vlastní kvalitativní výzkum (viz 3. *Empirická část*).

Přestože výzkumy profilované směrem k lidsko-papoušcím interakcím nemůžeme zatím počítat v tisících, představují atraktivní prostor, který skýtá mnoho případných otázek a témat. Mechanismy ve vzájemných interakcích s frekventovanějšími mazlíčky jako psy nebo kočky byly již tematizovány řadou badatelů (Beck a Katcher, 1996; Sanders, 1999; Serpell, 2017). Jakkoliv lze v těchto materiálech najít řadu analogií ke konstruování vztahů chovatel – papoušek, ne vždy se dané koncepty zdají být přenositelné. O to

plodnější může být průnik do tohoto terénu a v budoucnu nám snad dokáže prozradit i něco víc o našem vlastním druhu.

2.7. Historický exkurz do chovu papoušků

V závěru teoretické části považuji za vhodné poskytnout alespoň rámcový přehled vývoje chovu papoušků až po současný stav. Vzhledem k povaze předkládané bakalářské práce, která je lokálně vymezena na prostor České republiky, přistupuji k tomuto exkurzu zejména s přihlédnutím k našemu prostoru.

Na úvod je dobré zmínit, že řada lidí mylně považuje papoušky za doménu zejména jižní Ameriky. Skutečností však je, že zástupci rodu papoušků se přirozeně vyskytují na všech kontinentech s výjimkou Evropy a Antarktidy. Tento zoologický fakt nám proto umožňuje podniknout sondu do cíleného chovu papoušků mnohem hlouběji do historie.

Když bychom chtěli vypátrat nejstarší zmínky o chovu papoušků přinejmenším v našem civilizačním okruhu, dostaneme se do starověkého Řecka k Alexandru Makedonskému. Během jeho tažení se do tehdejší Evropy dostali první exempláře papoušků z Indie (Smrček a Smrčková, 1996). Nakonec dodnes v našem pojmosloví existuje celý rod alexandrů, který zahrnuje řadu druhů papoušků z jihovýchodní Asie (např. alexandr čínský, rudohlavý, velký) (Grahl, 1984). Zejména od této doby můžeme v dobových pramenech dohledat některé velmi kusé informace o přítomnosti papoušků v sídlech tehdejších elit, kde dovezení papoušci reprezentovali určitý sociální statut jejich majitele. Můžeme například zmínit papouška Julia Caesara, který byl údajně vycvičen, aby svého pána zdravil „Ave Caesar“ (Lenderová et al., 2023). Dále bychom mohli putovat i po dvorech středověkých panovníků, kde bychom tu a tam nějaké papoušky našli. Nemůžeme však téměř s jistotou hovořit o chovatelství v dnešním slova smyslu. Určitou výjimkou v tomto směru může být poměrně dobře zdokumentovaný španělsky mluvící papoušek Rudolfa II. „V Balbínově⁹ díle *Miscellanea historica regni Bohemiae* se můžeme setkat s velmi podrobným a výrazně citově zabarveným líčením Rudolfova „miláčka“, kterým byl velmi pravděpodobně kakadu bílý“ (Lenderová et al., 2023:246). Tento papoušek měl být darem od španělského krále Filipa II. a v rudolfinském zvěřinci zaujímal

⁹ Bohuslav Balbín (1621–1688) byl český barokní historik, pedagog, spisovatel, geograf a jezuitský kněz (Augusta, 1999).

zvláštní postavení antropomorfizovaného společníka. Jako doklad lze dohledat ilustraci z tzv. *Rudolfova papírového muzea*, kde neznámý autor zanechal vyobrazení kakadu bílého, který „nepředstavuje prototypické vyobrazení druhu, naopak vykazuje osobité rysy: má sympatický a inteligentní výraz a pootevřený zobák, jako by právě chtěl pronést nějaké (španělské) slovo“ (Lenderová et al., 2023:247).

Po staletí byli papoušci v evropských chovech přítomni zejména jako statusová věc, jako objekt reprezentující exotický element, který měl zdůraznit postavení jeho majitele. V mnohých případech na ně bylo dokonce nahlíženo jako na předmět diplomatické směny (srov. Lenderová et al., 2023:293-307). Možná, že právě množství symbolických významů, které papoušci historicky reprezentovali, zapříčinilo jejich téměř nulové rozšíření mezi běžné obyvatelstvo.

Byť v evropských domácnostech můžeme v čase vysledovat přítomnost některých druhů tzv. zpěvavého a okrasného ptactva (kanárky, rýžovníky apod.), o rozšíření chovů exotických papoušků můžeme hovořit až ke konci 19. století. V roce 1894 v britském Brightonu byla založena *The Avicultural Society*¹⁰, která sdružovala příznivce chovu ptactva a stále početněji se v jejich řadách začali objevovat i chovatelé papoušků. V našem prostředí vznikla institucionální opora chovatelů exotického ptactva až o více jak třicet let později, kdy byl v roce 1930 s pouhými čtyřmi zakládajícími členy založen *Klub pěstitelů exotického ptactva*, který s lehkou obměnou názvu a několika málo přestávkami působí až dodnes. Existují ovšem zmínky o čtyřech výstavách konaných v Praze v letech 1878 až 1881, kde bylo prezentováno velké množství papoušků včetně zástupců jihoamerických velkých papoušků rodu ara (Veger, 1988).

O rostoucím zájmu o tuto volnočasovou aktivitu svědčí i návštěvnost každoroční výstavy exotického ptactva pořádané v botanické zahradě Univerzity Karlovy, od založení spolku až dodnes. Zdeněk Veger uvádí, že „tu první navštívilo 560 lidí, druhou 1 230 a třetí 12 000 návštěvníků“ (1988:30-31). I přes útlum způsobený druhou světovou válkou u nás chovatelství papoušků mělo vždy své velké příznivce. Největšího rozmachu se u nás dočkalo zejména v druhé polovině 20. století. Jedna z informátorek empirické části této

¹⁰ Více o organizaci a její činnosti na <https://www.avisoc.co.uk/>.

práce – pracovnice záchranné stanice pro papoušky v nouzi, zdůvodňuje tento nárůst limitovanou schopností vycestovat a celkově omezenější možností občanského vyžití v komunistickém Československu. V tomto období můžeme sledovat i rozmach „mazlíkářství“, kdy papoušek představuje výhradního zvířecího společníka člověka.

V té době si v našich domácnostech v masové míře nacházejí své místo některé méně náročné druhy papoušků jako například mníšek šedý, korela chocholatá nebo papoušek vlnkovaný – andulka. Je u nás jen málo těch, kteří si při dotazu na papoušky nevybaví někoho ze svého rodinného okolí, kdo by doma neměl klíčku s některým z drobných papoušků. Není tak ničím neobvyklý zážitek, který v předmluvě ke knize *Papoušci společníci* připomíná specialista na trénink zvířat František Šusta: „Moje teta mívala andulku Pepíčka, který nás děti fascinoval. Například uprostřed dne se začal otáčet kolem bidélka v mnoha papoušcích veletočích a ke každému si nahlas fandil, *Pepíčku ještě, Pepíčku ještě!* Pro nás děti to byl jasný důkaz toho, že Pepíček je v podstatě takový opeřený kluk a kámoš do party...“ (Vaňková a Vokoun, 2021:8).

Po revoluci se tato trajektorie příliš nezměnila, spíše naopak. Chovatelům se otevřely nové možnosti, zejména pak druhová rozmanitost a možnost zapojení do celosvětové komunity chovatelů. V tomto směru je nezbytné připomenout, že chov papoušků v České republice dosahuje světové úrovně, kterou odrážejí i četné spolupráce chovatelů se zahraničními institucemi, například i proslulým španělským Loro Parque (Winner, 2019). Bez zajímavosti není ani to, že se u nás nachází jediná papouščí zoologická zahrada v Evropě. Z původně soukromého chovatelského zařízení manželů Škrhákových se vyvinula svébytná vědecká, vzdělávací, ale i ochranná instituce, a v roce 2008 jim byla Ministerstvem životního prostředí udělena licence k provozu zoo (Škrhák a Škrháková, 2017), dnes vystupující pod názvem Papouščí zoologická zahrada Bošovice.

Nelze však nezmínit i odvrácenou stranu této volnočasové záliby. Zejména v případě zájmových chovů na mazlíčky dochází nezřídka k tomu, že se papoušek dostane do nevhodných podmínek. Není ničím neobvyklým, když je papoušek předmětem svatebního nebo narozeninového daru, případně objektem touhy člověka po oddaném společníkovi. Druhová pestrost a široká nabídka chovatelů zapříčiňuje, že není problém si za několik

desítek tisíc pořídit kakadu bílého, který se dožívá 60-80 let, nebo aru araraunu s rozpětím křídel přes metr a chovat je v kleci v panelákovém bytě. Majitelé si často neuvědomují sociální komplexnost a životní potřeby chovaných ptáků. Nežádá končí takové případy fyzickými, ale i psychickými obtížemi papoušků a za určitých nepříznivých okolností i předčasným úhynem. V případě nechtěných psů nebo nevhodných podmínek jejich chovu existuje záchranná síť v podobě psích útulků, u papoušků je situace podstatně komplikovanější. Není možné měnit u těchto vysoce inteligentních tvorů nahodile majitele, a už vůbec ne v případě, že trpí fyzickým nebo psychickým hendikepem. Naštěstí existují organizace, které se snaží pomoci těmto ptákům v nouzi. V takovém případě mluvíme spíše o záchranné stanici než o útulku. V našem prostředí se nejvýraznějších úspěchů těší Společnost Laguna, která se od roku 2000 snaží pomáhat papouškům v nouzi a zajistit jim odpovídající podmínky, což ve většině případů představuje kontinuální odbornou péči na několik desítek let.

Obrázek 1: *Kakadu molucký – stav v důsledku špatné péče. Zdroj: Společnost Laguna.*

Celkově vzato, chov papoušků v České republice představuje významnou oblast, která se neustále vyvíjí. Na jedné straně chovatelé mohou těžit z mezinárodního uznání, které posouvá tento koníček na světovou úroveň. Na druhé straně je však nutné nezapomínat na odpovědnost, kterou přináší chov těchto inteligentních a citlivých tvorů. Zajištění jejich fyzického i psychického zdraví, pochopení jejich sociálních potřeb a poskytování vhodného prostředí jsou klíčovými aspekty, které musí každý chovatel zohlednit. Jen tak lze dosáhnout harmonického soužití a předejít negativním důsledkům, které mohou z neuváženého chovu vzejít.

3. Empirická část

Následující část představuje samotný etnografický výzkum, blíže komentuje vazbu typu „fids“ na konkrétních příkladech z terénu a snaží se porozumět jejím konotacím v našem společenském prostoru.

3.1. Badatelská východiska

Na úvod této části považuji za vhodné přiblížit konkrétní badatelská východiska prezentovaného etnografického výzkumu. V teoretické části bylo mou ambicí poskytnout co možná nejobecnější pojetí vymezeného prostoru a převážnou většinu vlastních badatelských úvah směřovat až do empirické části této práce.

Silným inspiračním zdrojem pro vznik této práce je i má vlastní zkušenost s chovem papoušků (viz 3.5. *Autoetnografie*). Z toho vyplývá i nutnost vymezit vlastní pozici ve výzkumném poli. Osobně se snažím v tomto výzkumu vyhýbat hodnotovému zabarvení, byť ze samotného názvu práce *Infantilizace papoušků v zájmovém chovu z pohledu kulturní antropologie* může na první pohled vyzařovat určitá míra pejorativního charakteru této praktiky. Snažím se k celému výzkumu přistupovat více popisně a analyticky než zaujímat hodnotová stanoviska. Daný jev, tedy vazbu definovanou Patricií K. Anderson jako *feathered kids – fids* (2003), v opisu infantilizaci, vnímám jako věčný jev sociokulturní reality některých chovatelů.

Přestože v určitých extrémních situacích může tato vazba přinášet komplikace v životech chovaných ptáků, nechám případné bližší posouzení závadnosti této praktiky autoritám z řad přírodovědného diskurzu. Mou primární snahou je zejména jít za sociálně-kulturními příčinami vzniku této vazby a tyto mechanismy mapovat a analyzovat, nikoliv hodnotit.

3.2. Výzkumná otázka

Podle Johna Creswella a jeho příručky *Research Design* se dělí výzkumné otázky v kvalitativním výzkumu na *central question* (ústřední otázka) a *associated subquestions* (související podotázky) (2014). V intencích předkládaného výzkumu lze ústřední otázku vymezit jako: „Co ovlivňuje vznik vazby typu fids u zájmových chovatelů papoušků?“

Na tomto místě je vhodné více okomentovat význam spojení *zájmový chovatel*. V této práci jsou tím myšleni chovatelé, pro něž papoušek představuje plnohodnotného domácího mazlíčka. Při bližším ohledání terénu vyplynulo, že definice DeMella, kde jsou domácí mazlíčci chápáni jako zvířata v domácnostech, která mají úzké vztahy se svými majiteli a často hrají roli v utváření sociálních identit a vztahů (2012), není aplikovatelná na celou skupinu chovatelů papoušků. V rámci této komunity panuje poměrně silná distinkce mezi tím, co lze pojmoslovím participantů označit za *mazlíčkáře* a *chovatele*. V tomto smyslu jsou jako chovatelé chápáni lidé, kteří systematicky chovají papoušky v bateriových voliérách, zpravidla k chovaným ptákům nezaujímají výraznější citový vztah a snaží se chovaným ptákům co nejvěrněji simulovat přirozené prostředí. V opozici pak stojí tzv. *mazlíčkáři* (pojem obecně není chápán pejorativně), kteří většinou umisťují chovatelské zařízení přímo v domácnosti a lépe naplňují obsahovou stránku DeMellovi definice a jsou tak i nadále hlavním předmětem tohoto výzkumu. Namísto deminutivního tvaru *mazlíčkář* je v této práci dále užíván termín *zájmový chovatel*.

Z výše vymezené ústřední otázky jsou odvozeny i dvě následné podotázky, které v sobě agregují i určité hypotézy plynoucí ze základního poznání vymezeného terénu.

Souhrnně lze tedy výzkumné pole vymežit následovně:

1. Co ovlivňuje vznik vazby typu fids u zájmových chovatelů papoušků?
 - 1.1. Je daná vazba konstruována příslušností ke komunitě?
 - 1.2. Je rozvinutí této vazby odrazem absence/suplementace sociálních vztahů?

3.3. Metodologie

Badatelský design je od počátku ohraničen jako kvalitativní etnografický výzkum, jehož snahou je detailně nahlédnout do žité reality předem definované skupiny/komunity. K dosažení tohoto účelu jsou nejvhodnější právě etnografická data, sestávající zejména z výpovědí aktérů dané skupiny a jiných empiricky dosažitelných poznatků o ní (Janeček, 2014).

Vzhledem k povaze ústředního tématu se v předkládaném výzkumu snažím o ideografický přístup, jehož hlavním cílem je „identifikovat řadu velmi drobných detailů, nuancí a variací sledovaného fenoménu a navzájem je porovnávat, tedy sledovat nejen

podobnosti, ale i odlišnosti (dokonce i absence), a ze všech těchto sledování a srovnávání vytvářet závěry“ (Novotná et al., 2019:261).

Této perspektivy je dosaženo zejména polostrukturovanými rozhovory se zájmovými chovateli a ve dvou případech i se zástupci institucí potýkajícími se z různých úhlů s infantilizací papoušků. V případě těchto dvou respondentů, tedy pracovnice záchranné stanice pro papoušky v nouzi – Společnost Laguna, a pracovníka Papouščí zoologické zahrady Bošovice, by bylo vhodné označit zvolený žánr spíše jako narativní rozhovor. Tyto dvě výpovědi mi poskytly rámec pro pochopení, jak lidé z praxe uvažují o infantilizaci papoušků v zájmových chovech. Díky dlouholetým zkušenostem obou respondentů, v tomto případě spíše informátorů (viz kapitola 3.3.2. *Výběr respondentů*), jsem si mohl vyslechnout souvislý příběh, který odráží desítky konkrétních situací a přístupů zájmových chovatelů.

Další z užitých metod je autoetnografie, metoda usilující o hlubokou autorskou introspekci (Novotná et al., 2019:385), rozpomínání a snahu dosledovat relevantní poznatky z úvah nad vlastní zkušeností (srov. Adams, 2015). Impulsem k tomu stát se sám sobě výzkumným aktérem pramení z úvah nad pozicionalitou k danému fenoménu, která v tomto ohledu nelze zcela oddělit od předkládaného textu, proto jsem se rozhodl zahrnout do výzkumného designu i vlastní zkušenost s chovem papoušků.

Prezentovaný výzkum se v některých ohledech opírá i o metodu nezúčastněného pozorování v domácnostech chovatelů. Nezúčastněné pozorování, „využívané v případě, kdy se neptáme na subjektivní zkušenost aktérů, ale na jejich chování v daném (obvykle přirozeném) prostředí“ (Novotná et al., 2019:388), slouží v tomto případě jako doplňkový nástroj k získání dat, která by respondent případně nepokládal za důvodné zmiňovat během polostrukturovaného rozhovoru, ale pro realizovaný výzkum mají svou relevanci.

Poslední součástí metodologického ukotvení je digitální etnografie, v intencích tohoto výzkumu možná spíše obsahová analýza sociálních sítí, která přispěla k vytipování chovatelů, kteří by se mohli deklarovat jako kvazi příbuzní svých papoušků, a také do značné míry ovlivnila hypotézu o komunitním původu vazby typu fids.

3.3.1. Polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturovaný rozhovor, nebo také semistrukturovaný rozhovor, vyžaduje ze své definice určitou osnovu, vymezenou daným terénem (Janeček, 2014). V případě tohoto výzkumu se její základní struktura pohybuje kolem následujících bodů:

- Motivace pro pořízení papouška jako domácího mazlíčka
- Chovatelská rutina
 - Jak probíhají hry, krmení, trénink?
- Výročí chovaného papouška
 - Průběh narozenin (vyklubanin), Vánoce, jiná výročí
- Další domácí zvířata a role papouška mezi nimi
- Papoušek a vztahy uvnitř rodiny
 - Kdo je primárně vlastníkem? Jak reaguje na ostatní členy domácnosti?
- Členství v internetových komunitách s tematikou papoušků
 - Aktivní nebo pasivní, účast na fyzických setkáních zájmových komunit
- Sebereflexe rozhodnutí pořídit si papouška

Takto sestavená šablona byla poté situačně modifikována směrem ke konkrétním situacím respondentů. Mou primární snahou bylo držet tzv. *chápatý přístup*, kde je respondentům nabídnuta role aktivního činitele výpovědi (Fritzová, 2016). I díky mé vlastní zkušenosti s papoušky se rozhovory dařilo vést mnohem více v diskusním duchu než v nastavení tazatel – tázaný. Díky tomu bylo snazší získat od respondentů často hodnotnější kontextuální data.

3.3.2. Výběr respondentů¹¹

Množina potenciálních respondentů výzkumu byla stanovena jako zájmoví chovatelé jednoho nebo více papoušků, kteří jsou součástí domácnosti a jejichž majitelé je alespoň v obecně chápané rovině vnímají jako integrální součást vlastní rodiny v pozici tzv. kvazi příbuzného, tedy na chované zvíře aplikují systém sociálních vazeb, které napodobují formy a funkce konvenčně chápaného příbuzenství (Holý, 1996).

¹¹ V celé práci je užíváno pro termíny respondent a dále i informátor generické maskulinum.

Někteří konkrétní chovatelé poté byli vytipováni podle jejich aktivity na sociálních sítích, zejména podle příspěvků, které napovídaly přítomnost vazby typu fids. Takové znaky naplňovaly příspěvky s fotografiemi z oslav vyklubání papoušků, přítomnosti papoušků na rodinné dovolené, textové příspěvky psané v ich-formě jménem chovaných papoušků apod. Takoví chovatelé byli nakonec kontaktováni se žádostí o rozhovor. Jak to v případě do jisté míry anonymních sociálních sítí bývá, většina žádostí zůstala bez odpovědi. Přesto se podařilo touto cestou získat některé výpovědi chovatelů pro následnou analýzu celého fenoménu.

Přestože prvotní snahou bylo získat touto cestou všechny zamýšlené respondenty, nakonec měla tato metoda zisk pouze dvou plnohodnotných respondentů, R. a M. (viz *6.1. Seznam respondentů a informátorů*), z celkového počtu sedmi získaných hloubkových výpovědí. Další tři, K., B. a E., se podařilo získat síťováním v terénu, zejména pak doporučením od osob nechovatelů, které jsem v rámci různých příležitostí seznámil se svým výzkumem. Byť metoda mapování sociálních sítí měla svou výhodu dopředu vytřídit chovatele s vazbou fids, kontakty získané přímým doporučením byly mnohem méně problematické z hlediska souhlasu s účastí.

Posledními dvěma respondenty, v tomto případě spíše informátory, byli zástupci dvou institucí profesně se zabývajících papoušky. Termín informátor v tomto případě lépe odráží míru jejich participace na výzkumu (srov. Janeček, 2014:60), zejména tím, že byli seznámeni s do té doby nasbíranými daty, designem a konkrétním záměrem výzkumu. Jejich role je tak do určité míry i mentorská, protože mi pomohli, mimo jiné, korigovat některá biologická a etologická fakta v datech od respondentů.

Celkově lze říct, že se podařilo obsáhnout relativně široké pole respondentů ve smyslu lokality a věku. Samotný výzkum tak není omezen pouze na jednu konkrétní kohortu, ale představuje postoje respondentů napříč Českou republikou (Praha – Čelákovice – Luka pod Medníkem – Teplice nad Metují – Mikulov – Bošovice) a také napříč věkovými skupinami (22 – 23 – 25 – 52 – 61 – 68).

3.4. Metoda analýzy dat

Jak bylo již zmíněno výše, v rámci tohoto výzkumu jsou analyzovány dvě konkrétní příčiny vztahu typu fids k papouškům v zájmových chovech. Získaná data byla

podrobena základnímu kódování na podkladu dvou hlavních tematických celků: *Fids jako důsledek členství v komunitě* a *Fids jako absence/suplementace sociálních vztahů*. Výroky jednotlivých respondentů byly podle tohoto klíče separátně rozřazeny a jsou pak prezentovány v následujících kapitolách. V závěru je poté snahou na základě četnosti, obsahové relevance a kontextu potvrdit nebo vyvrátit jednu nebo obě z prezentovaných možností.

Do tohoto prostoru pak vstupuje i následující pasáž autoetnografie, jejíž snahou je poskytnout další hlas a pokusit se skrze rekonstrukci vlastního vývoje chovatelských postojů a tendencí odpovědět na stanovené výzkumné otázky.

3.5. Autoetnografie

Pořídít si papouška bylo kolektivním rozhodnutím. Spolu s manželkou jsme dlouho uvažovali nad papouškem, nejvíce nás fascinovali velcí arové, kteří nejen, že dokáží do určité míry imitovat lidský hlas, ale při správném tréninku se zvládnou naučit i volnoletectví – disciplíně, kdy dokáží sami bez jakýchkoliv pomůcek létat na volném prostranství a v případě správného povelu přiletět zpět na ruku. Naštěstí dnes již existuje množství různých příruček i článků, které nastiňují i nezanedbatelná negativa chovu těchto ptáků. Díky své vysoké emoční inteligenci často přilnou pouze k jednomu členu domácnosti a pro ty ostatní mohou být i hrozbou, kde krvavá zranění nejsou ničím výjimečným. K tomu všemu je jejich běžný den doprovázen momenty nesnesitelného křiku, který v některých případech spolehlivě překračuje bezpečné limity a papoušek se tak může stát i předmětem sousedských sporů.

Pod tíhou úskalí chovu velkých papoušků jsme věděli, že budeme muset zvolit alespoň druhově jiný směr. Nakonec náš výběr padl na středně velký asijský, himalájský druh alexandra čínského. Tento druh představoval kompromis v tom mít v domácích podmínkách vysoce inteligentního mazlíčka, který zároveň nevyžaduje přebudování celé domácnosti (k čemuž stejně později došlo). Pro celý rod alexandrů je typické, že se „nezamilovávají“ do svých majitelů a nemají takové sklony k psychické labilitě jako jiné druhy. Navíc výrazným specifikem tohoto druhu je odolnost proti mrazu. Díky jejich domovině pro ně nepředstavuje ani třeskatý mráz 20 stupňů pod nulou žádný problém. Zajímavostí je i samotné pojmenování, které v zahraničním úzu nese jméno britského

šlechtice a přírodovědce Lorda Edwarda Derbyho, ale v našem prostředí přišlo zoologům v druhé polovině minulého století vhodnější pojmenování alexandr čínský navzdory jeho primárnímu výskytu v oblasti Tibetu.

Zpětně mi přijde až zarážející, jak snadné bylo si tento ne úplně častý druh papouška opatřit. Netrvalo dlouho, než jsme v internetových inzercích narazili na chovatele, který právě odchovával mladé ptáky a hned druhý den jsme si s přepravkou jeli pro papouška. Chovatele takřka vůbec nezajímalo, jak bude jím odchovaný a ručně dokrmený papoušek žít následující čtvrtstoletí. Vyřešili jsme finanční záležitosti, papoušek byl nahnán do naší zcela nevhodné klícky, určené spíše pro kanárky, a mohli jsme jet.

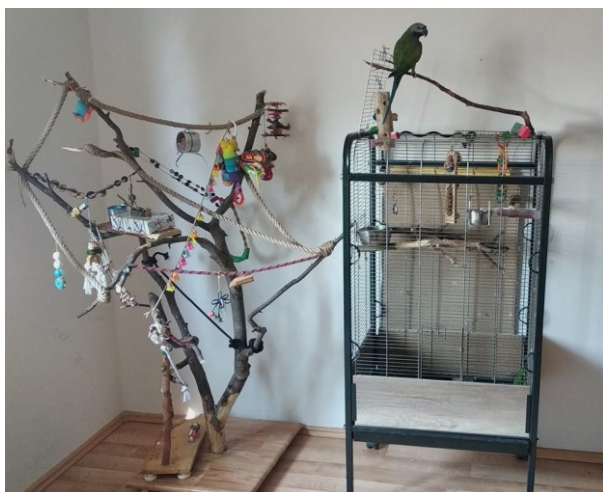
Doma jsme vyměnili malou klícku za vhodnější přenosnou voliéru a započala snaha vychovat si krotkého a učenlivého zvířecího společníka. Informací bylo málo, ale otevřelo se zde velké množství nejrůznějších internetových komunit, zejména na sociálních sítích, které se v mém případě staly téměř primárním zdrojem veškerých informací nejen o chovatelské rutině, ale i o celkovém přístupu k papouškovi. V následujících měsících jsme si osvojili vazbu, která by dokázala naplnit definici Patricie K. Anderson o „opeřených dětech“. V určité rovině vnímám, že jsme si s manželkou na papouškovi trénovali rodičovskou úlohu. Náš režim se rozrostl o nové úkony typu: kdo, kdy nakrmí papouška, pustí ho ven z klece proletět nebo vykoupe (orosí peří rozprašovačem).

Kdybych měl odpovědět na další okruh z šablony polostrukturovaného rozhovoru: *Další domácí zvířata a role papouška mezi nimi*, musím udělat určitou dělící linii mezi ostatními domácími mazlíčky v domácnosti (dvě kočky, dva králíci) a papouškem. Po celou dobu péče o něj zaujímá své specifické místo tvora, který na rozdíl od výše jmenovaných vyžaduje kromě stravy a odpovídajícího obydlí i vhodné psychické vyžití. Péče o něj představuje i nezbytný prvek interakcí s jinými členy domácnosti (volný prolet po místnosti, přivolávání na ruku, schovávání jídla po bytě a podobně). V opačném případě, nebo pokud se těchto aktivit nedostává s určitou pravidelností, následuje křik.

Jak už bylo řečeno, způsoby zacházení s papouškem jsem si osvojil převážně díky členství v komunitách na sociálních sítích. Vzhledem k absenci praktické zkušenosti s chovem papouška jsem v zásadě nekriticky přejímal chovatelské rutiny některých příspěvatelů do internetových komunit. Při zpětném zamyšlení jsem vnímal právě tuto skutečnost jako příčinu osvojení vazby fids. V záplavě příspěvků, kde jsou papoušci v

postavení plnohodnotných členů svých domácností, mi přišlo přirozené stavět je do stejné role, abych papouškovi vynahradil jeho sociální potřeby.

Až postupem času a s přibývajícimi informacemi jsem k chovu a některým jeho součástem začal přistupovat více kriticky. K tomu mě přivedlo zejména seznámení s činností Společnosti laguna – záchranné stanice pro papoušky v nouzi. Když jsem se seznámil s některými skutečně tristními osudy papoušků v lidské péči, uvědomil jsem si, že není v možnostech naší domácnosti nahradit mu jeho přirozené prostředí, a především interakce s vlastním druhem. Z toho vzešlo rozhodnutí pořídit k samečkovi protějšek, se kterým by mohl utvořit harmonizující pár, a z malé voliéry na kolečkách o rozměrech 0,5 x 0,5 x 1,2 m přesunout v tu chvíli už dva papoušky do dostačující vestavěné bytové voliéry 2 x 2 x 1 m. Ukázalo se také, že větve ovocných stromů nebo šišky jsou pro oba papoušky lepší zábavou než barevné „hračky“ ze zverimexu.

Obrázek 2: Původní chovatelské zařízení. Zdroj: archiv autora.

Obrázek 3: Bytová voliéra. Zdroj: archiv autora.

I s ohledem na změnu postoje a přístupu k chovu papouška bych se i nadále označil za zájmového chovatele, tedy „mazlíčkáře“. Stále pro mě vlastnictví papoušků představuje důležitou součást vlastní identity a jejich infantilizaci (s určitými hranicemi) vnímám jako součást snahy o zajištění co nejlepšího welfaru a jejich sociálního vyžití.

Jak je z této pasáže zřejmé, můj vztah k papouškům se měnil a byl silně ovlivněn členstvím v internetových komunitách. Na základě této zkušenosti je také formulována

jedna z hypotéz o fids jako důsledku členství v komunitě. Tuto reflexivní sondu jsem zařadil do předkládané bakalářské práce se záměrem jasně vyjádřit svou vlastní pozici. Jak píše Hedvika Novotná: „Už téma výzkumu obvykle volíme s ohledem na své zájmy (či naopak nejasnosti s nějakou sociální situací). Ještě před tím, než výzkum zahájíme, si o stanoveném tématu obvykle něco myslíme, zaujímáme ve vztahu k němu nějaké postoje“ (2019:281). S ohledem na tento výrok jsem v daném výzkumném poli jednoznačně v pozici insidera, a právě proto považuji do určité míry za nezbytné zařazení výše sestavené introspekce mezi analyzovaná data.

3.6. „Fids“ jako důsledek členství v komunitě

Předpoklad infantilizace papoušků v zájmových chovech jako důsledku komunitního členství vychází jednak z mé osobní zkušenosti konstruování vztahu chovatel – papoušek, druhotně z předvýzkumu realizovaného během léta 2022. V tomto období jsem se snažil blíže seznámit s terénem a formulovat badatelskou otázku.

Výraznou součástí terénu zájmového chovatelství papoušků se jeví být právě formy komunitní aktivity jejich členů, a to ne ani tak v institucionální podobě (registrované spolky, záchranné stanice), ale zejména neinstitucionální (tematické komunity na sociálních sítích).

V kontextu této bakalářské práce vnímám komunitu ve smyslu Durkheimovy definice jako sociální entitu se společnými hodnotami, normami a vírou, které posilují sociální soudržnost a integraci (1912). Ze své pozice insidera mohu tuto hodnotu přiřadit k níže popsaným online zájmovým skupinám, v jejichž řadách se různým způsobem realizuje i většina respondentů. Podobně je dobré zmínit i vysokou míru aktivního zapojení do těchto komunit, jak ze získaných dat vyplývá. Interakce uživatelů a v případě terénního výzkumu i většiny respondentů jsou na velmi pravidelné bázi. K soudržnosti i dynamice těchto online skupin přispívají: aktivní vyhledávání a sledování obsahu (několikrát týdně), účast na anketách a komentářích (zhruba měsíčně) a publikování vlastního obsahu (alespoň několikrát ročně).

Pokud mluvíme o komunitách, na kterých z pozice zájmových chovatelů participují respondenti zahrnutí ve výzkumu, jedná se o dvě tematické skupiny na Facebooku.

- 1) Papoušci, papoušci a zase papoušci
 - a. Založena 21. června 2015
 - b. 40 000 členů (k roku 2024)
 - c. Popisek zakladatele:¹² „Skupina nebyla založena za účelem se od někoho distancovat, ale pro všechny, co se nad nikoho nepovyšují a před nikým neponižují. Poradit, pomoci, zkrátit dlouhou chvíli a pobavit se. Kdo bude prudit, tak poletí, aby nekazil dobrou náladu ostatním. Jo a bavíme se zde o všem, o papoušcích, jídle, ženy, víno zpěv no a hlavně je možnost několikrát do roka se sejít a vyříkat si vše z očí do očí a neřešit to po sociální síti.¹³“
- 2) Papouščí fauna
 - a. Založeno 1. dubna. 2019
 - b. 26 300 členů (k roku 2024)
 - c. Popisek zakladatele: „Pro všechny chovatele bez rozdílu chovaných druhů. Věřím že se Vám zde bude líbit a sami přispějete pro zdárný chod naší skupiny. Nejsme tu proto abychom si něco dokazovali, jsme tu proto abychom se podělili o své úspěchy a postřehy, zážitky i starosti a věřím, že se nám to společně podaří. Přeji všem, kteří se chtějí přidat, bez rozdílu chovaných druhů, hodně chovatelských úspěchů.¹⁴“

Tyto online komunity, kromě toho, že jsou jimi členové respondenti předkládaného výzkumu, představují také dvě nejsilnější online komunity se zájmem o papoušky v prostředí česko-jazyčného internetu. Na první pohled by se přitom mohlo zdát trochu matoucí, proč „starší“ z těchto dvou komunit byla založena teprve v roce 2015. K tomu je třeba dodat vysvětlení, že obě komunity jsou víceméně nástupkyněmi podobně zaměřených skupin, které však byly ze strany společnosti Meta historicky blokovány. Jedná se zejména o přísný zákaz inzerce živých zvířat na této sociální síti, a to dokonce i formou adopce „na dálku“ nebo darování. Proto se v minulosti tyto komunity potýkaly s

¹² V přesném znění, bez stylistických nebo gramatických úprav

¹³ Papoušci, papoušci a zase papoušci. Facebook [group profile]. 21. 6. 2015 [citováno 28.7.2024].
<https://www.facebook.com/groups/476244105869004/about>.

¹⁴ Papouščí fauna. Facebook [group profile]. 1. 4. 2019 [citováno 28.7.2024].
<https://www.facebook.com/groups/1262331327256503/about>.

výraznými restrikcemi ze strany Facebooku za příspěvky svých uživatelů, kteří zde nabízeli papoušky.

Řada respondentů, zejména K., R. a E., se vyjadřuje ve smyslu, že výše zmíněná komunita chovatelů papoušků se jim zdá být z hlediska jejich zkušenosti nejsoudržnější a celkově nejméně konfliktní. „Mám doma ještě kočku a chceme si s přítelem do budoucna pořídit psa. Tak jsem na Facebooku v různých kočičích a psích skupinách. Vždycky mě dostává, jak se tam lidi dokážou zhádat kvůli každé kravině. Když jsme si poříдили papouška překvapilo mě, že i když tam dá někdo úplnou blbost, jako jestli se může papouškovi dát popkorn, když není solenej, tak v komentářích není nikdo, kdo by byl na toho člověka hnusnej, ale spíš se mu to tam snažej vysvětlovat.¹⁵“

Členství v chovatelských komunitách je příznačné pro většinu chovatelů. Všichni respondenti s výjimkou M. (68 let, žena, Mikulov) se zmiňují o nějaké formě účasti na chovatelských komunitách a potvrzují, že se cítí být součástí těchto online komunit. V získaných datech je zajímavé pozorovat znak, kdy je účast a případná participace, zejména v daných komunitách, dlouhodobější a více akcentovaná. „Normálně nic moc na facebook nedávám, ale čas od času sdílím nějakou fotku papouška do Papouščí fauny je to tam takový docela nekonfliktní, tak vím, že mi tam nebude nikdo psát hnusný komentář.¹⁶“ Dále tento rozdíl komentuje také respondent K.: „Vždycky z jara, když někdo najde nějaký zubožený, zatoulaný kotě a ptá se v kočičí skupině, co s ním má dělat, tak tam napíše jeden normální člověk a zbytek jen nadává, že ho maj nechat, kde ho našli, že ho pak bude hledat matka, že taková je příroda, ať se do toho neplete a podobně... Když si to tak vezmu tak kočku máme už šest let, ale nikdy jsme její fotku nikam do skupiny nedávala, a i ten algoritmus mi poslední dobou doporučuje spíš jen příspěvky s papouškama.¹⁷“

Při zodpovězení otázky, proč jsou komunity chovatelů papoušků o tolik méně konfliktním prostředím, můžeme reflektovat konstatování Patricie K. Anderson, že „veřejnost ví o správné péči o papoušky poměrně málo a ke škodě ptáků přetrvává mnoho populárních mýtů v péči o ně“ (Anderson, 2003:410). V kontrastu s tím u majitelů dvou běžnějších zástupců domácích mazlíčků (tj. psů a koček) panuje naopak velmi konkrétní

¹⁵ Z rozhovoru s respondentem K., 22 let, žena, Teplice nad Metují, 8. 5. 2023 v Teplicích nad Metují

¹⁶ Z rozhovoru s respondentem R., 23 let, žena, Praha, 6. 2. 2024 v Praze

¹⁷ Z rozhovoru s respondentem K., 22 let, žena, Teplice nad Metují, 8. 5. 2023 v Teplicích nad Metují

představa správné péče (Anderson, 2003). Z obsahové analýzy rozhovorů je patrné, že v případě, kdy některý z přispěvatelů vybočí z obecně zažité představy, je pak často komunitou důrazně korigován. Daná zkušenost byla popsána většinou respondentů, kteří jsou součástí i jiných internetových komunit a stejně tak panuje výrazná shoda na absenci tohoto jevu právě v prostředí papouščích komunit. Ostrakizace nevhodné péče se ve skupinách zaměřených na papoušky vyskytuje minimálně, jak se shodují respondenti.

Zřejmě z neexistence všeobecně uznávaných pravidel zacházení je větší prostor pro přirozenou výměnu názorů a zkušeností. Tuto skutečnost lze podtrhnout i výpovědí respondenta R.: „Jednou se nám stalo, že taťka mu (papouškovi) nedopatřením přivřel drápek, když stál na dveřích u koupelny. Trochu mu z toho pak tekla krev, tak jsme měli strach, jestli jsme mu nějak neublížili. Naštěstí, když jsem psala do skupiny, tak mi tam hned psali lidi, že se jim to stalo taky, že mu to máme kdyžtak namočit do mouky, a že když se to zasáhne, tak ani nemusíme letět na veterinu.¹⁸“ V tomto konkrétním případě nikdo nekritizoval, že si v domácnosti nedávají pozor na zavírání dveří, když mají puštěného papouška mimo klec. Komunita v tomto případě zafungovala jako platforma pro sdílení znalostí a zkušeností a tím celkově posílila důvěru respondenta.

Z konstatování Anderson o komplexitě péče o papouška a absenci jednoznačných postupů zacházení plyne i předpoklad o replikaci infantilizujícího zacházení komunitní cestou. Tím, že není ukotven úzus správné péče, jsou (až do určitých mezí) tolerovány nejrůznější inovace a způsoby zacházení s papouškem.

K tomuto je nezbytné připomenout již zmíněnou distinkci chovatel – zájmový chovatel. Internetovým komunitám dominuje v převážné většině skupina zájmových chovatelů, kdežto chovatelé realizující pravidelné odchovy se spíše sdružují při registrovaných spolcích a pravidelných ptačích burzách. Informátor Z. (záchranná stanice pro papoušky v nouzi) uvádí: „...nemám už čas vypisovat nějaký doporučení po facebooku. Jezdíme skoro pořád po akcích s naším stánkem, a navíc by to stejně k ničemu nevedlo.¹⁹“ Ještě větší odstup od zájmových chovatelů (mazlíkářů) vyjadřuje informátor S. z Papouščí zoologické zahrady Bošovice. Podle jeho měřítek je úspěch chovatele

¹⁸ Z rozhovoru s respondentem R., 23 let, žena, Praha, 6. 2. 2024 v Praze

¹⁹ Z rozhovoru s informátorem Z., žena, Luka pod Medníkem, Společnost Laguna, 9. 7. 2024 v Luce pod Medníkem

odvozen od schopnosti sestavit harmonizující páry a realizovat odchovy v co nejvíce autentickém prostředí, což se zcela vylučuje s možnostmi, ale i úmysly většiny zájmových chovatelů, kteří chtějí opeřeného mazlíčka. Můžeme tedy říct, že v tomto segmentu jsou zastoupeny dvě zcela odlišné skupiny – dva obory chovatelství papoušků, které jsou na sobě sice závislé (chovatelé prodávají zájmovým chovatelům papoušky na mazlíčky), ale netvoří koherentní skupinu. Zájmoví chovatelé pořádají několikrát do roka neformální srazy s papoušky na kšírech a na ramenou, zatímco profesionální chovatelé výstavy, případně burzy s papoušky pro sestavení geneticky nejvhodnějších párů. K uvození tohoto rozdílného pojetí komunitního života mohou posloužit i plakáty na dvě akce se zaměřením na papoušky.

Obrázek 4: Papouščí den na Rozkoši. Zdroj: Papoušci v akci.

Obrázek 5: 84. Výstava exotického ptactva. Zdroj: Klub přátel exotického ptactva.

První plakát představuje pozvánku na událost spolku Papoušci v akci, který sdružuje zájmové chovatele v Královéhradeckém kraji. Druhý je pak upoutávkou na velmi ceněnou výstavu exotického ptactva, kterou každoročně pořádá Klub přátel exotického ptactva, nejstarší spolek u nás, zabývající se touto tematikou. Z vizuální stránky obou poutačů je zřejmé, že „opeřené děti“ se vyskytují spíše u první skupiny sdružující zájmové chovatele papoušků jako domácích mazlíčků. Cílem této pasáže je hlavně demonstrovat

rozdílnost ve vnímání předmětu zájmu – papoušků u obou komunit. Pro jednu skupinu představují papoušci často člena domácnosti, zatímco pro druhou jsou objektem „sběratelské“ činnosti. Právě ze zřetelné nesourodosti zájmů obou skupin dovozují určitý volný prostor pro inovaci a interpretaci chovatelských rutin v komunitách majitelů papoušcích mazlíčků, kde tímto způsobem může docházet k bezkonfliktnímu rozvinutí a šíření vazby typu fids.

Komunitní původ vazby fids podporuje i zjištění, že všichni respondenti, kteří jsou zároveň členy zájmových komunit, se shodují na tom, že příspěvky jiných členů pro ně představují důležitý zdroj inspirace pro vlastní chovatelské návyky. „Často mě zajímá, jak to mají zařízený jiný lidi, jaký dávají do klece hračky a z čeho si je třeba sami doma dokážou vyrobit.“²⁰ K tomu lze přidat i výrok respondenta E. o počátku připomínání výročí vyklubání u chovaného papouška: „Viděl jsem kdysi pár příspěvků, jak lidi dělají pro své papoušky takový jakoby dorty ze zeleniny, ovoce a různých věcí co se dá třeba najít v lese. Tak nás napadlo, že bychom mu něco takového taky udělali.“²¹

Obrázek 6: Narozeninový „dort“ amazónka bělobřichého. Zdroj: Papoušci, papoušci a zase papoušci.

Oslavování data vyklubání papouška a jeho zapojení do tematických výročí (Vánoce, Velikonoce) je dalším z velkých témat členů popisovaných virtuálních komunit. V těchto obdobích je aktivita členů výrazně vyšší a papoušci jsou více než jindy prezentováni v pozici plnohodnotných členů domácnosti, někteří mají i své místo/bidlo u štedrovečerního stolu. Velmi frekventovaná jsou potom novoroční přání tzv. „pffka“ členů chovatelské komunity se svými opeřenými mazlíčky.

²⁰ Z rozhovoru s respondentem B., 52 let, žena, Čelákovice, 4. 12. 2023 v Čelákovících

²¹ Z rozhovoru s respondentem E., 25 let, muž, Praha, 17. 5. 2023 v Broumově

Z hlediska dat od respondentů je zachycena praktika oslavy vyklubání (respondent E.), u které je i přímo doložitelný její původ inspirace na komunitním podkladu, a dále i slavení Vánoc, respektive obdarovávání papouška. „Každý Vánoce od nás vždycky dostane nějakou větší hračku. Ono to tak i vychází. Má totiž v kleci takový tunel s trásněmi, na který se věší a většinou na něm i spí a ono mu to tak ten rok vydrží, než se začne rozpadat, tak mu pak ho pak rovnou zabalíme jakoby pod stromeček, aby tam byl nějaký dárek i s jeho jménem.“²²

Z dat ostatních respondentů nevyplývá, že by svůj vztah k papouškovi v poloze fids projevovali způsobem připomínání výročí vylíhnutí (s výjimkou respondenta E.) a tudíž nebylo možné dohledat ani případný komunitní původ. K tomu lze připojit objektivní skutečnost, že málokterý zájmový chovatel zná přesné datum vylíhnutí papouška. Vzhledem k tomu, že se papoušci líhnou postupně – mezi jednotlivými vajíčky jsou často velké rozdíly a ptáci jsou kroužkovaní (kroužek na noze sloužící pro identifikaci) později po vyklubání, je velmi obtížné zpětně dovozovat „narození“ konkrétního papouška.

Speciální způsob péče během Vánoc, popřípadě Velikonoc aj. reflektují v nějaké formě všichni respondenti, avšak ani zde nebylo bližším dotazováním možno dovozovat inspiraci na komunitním půdorysu.

Závěrem lze shrnout, že ze získaných dat sice vyplývají některé velmi konkrétní případy, z nichž by se dalo uvažovat o komunitním původu vazby typu fids. S přihlédnutím k celkovému objemu výpovědí představených v další části se však zdá, že komunitní život se na konstruování kvazi příbuzenského vztahu směrem k papouškům nepodílí tak významnou měrou, jak bylo na začátku předpokládáno. Přesto se zdá být význam komunity pro zájmové chovatele papoušků v jistém smyslu určující, respektive sebedefinující. Většina respondentů považuje členství v nich za součást své role chovatele. Výjimkou je ve vymezeném vzorku respondent M., který nevlastní žádný účet na sociálních sítích, tudíž ani nemůže participovat na zmíněných komunitách. Přítomnost komunity jako součást chovatelské role lze však dokládat praxí ostatních respondentů, kdy ve snaze mapovat genezi jejich členství bylo zjištěno, že se stali participanty až v momentě, kdy měli vlastního papouška. Tedy nevyhledávali tyto skupiny dopředu ve snaze

²² Z rozhovoru s respondentem R., 23 let, žena, Praha, 6. 2. 2024 v Praze

například získat informace pro rozhodnutí, zda si pořídit papouška. Pro všechny bylo rozhodujícím důvodem členství fyzická přítomnost papouška v domácnosti.

Dynamika komunitního života zájmových chovatelů je i z této sondy zajímavým fenoménem, který by si jistě zasloužil pozornost a další zkoumání hlavně za pomoci aparátu digitální antropologie. Pro účely této práce bylo však cílem extrahovat vnímání komunitního aspektu ze sociokulturní reality respondentů, které lze definovat (v různých rolích) jako kvazi příbuzné svých papoušků, a prověřit tak právě členství v komunitách jako klíčového hybatele v procesu konstruování vazby fids. V komparaci s daty druhého tematického celku „*Fids*“ jako *absence/suplementace sociálních vztahů* se komunitní původ ukázal spíše jako méně významný.

3.7. „Fids“ jako absence/suplementace sociálních vztahů

Směr uvažování o přítomnosti „opeřených dětí“ v domácnostech některých chovatelů jako absence, případně náhražky běžných sociálních vztahů (v tomto smyslu potomek, sourozenec nebo společník) má svůj předobraz v antrozoologické literatuře. Někteří autoři nahlíží na domácí mazlíčky jako prostředek utlumení samoty (Beck a Katcher, 1996) nebo navázání nových, (do té doby chybějících) mezilidských vztahů (Hosey a Melfi, 2018). K tomu i pojetí papouška v lidské péči jako prostředku k vyrovnání deficitu sociálních vazeb chovatele (Loughlin a Dowrick, 1987 nebo Kidd a Kidd, 1983; 1998). V kontextu těchto, ale i podobných teorií můžeme nahlížet fenomén infantilizace papoušků v sociokulturní realitě některých chovatelů jako strategii k suplementaci běžných sociálních vazeb.

Úvodem je nutné zmínit důležitý prvek, který se prolíná napříč provedenými rozhovory. Ačkoliv většina autorů převážně analyzuje interakce domácích mazlíčků – člověk na individuální úrovni, z mého výzkumu vyplývá, že alespoň v případě papoušků je u všech respondentů s výjimkou M. možné mluvit o „kolektivním chovatelství/vlastnictví.“ V případě získaných respondentů neexistuje nikdo, kdo by se označil za výhradního majitele chovaného papouška. Jedinou výjimku v tomto případě tvoří respondent M., který ovšem nesdílí domácnost s žádným jiným člověkem. Ve všech ostatních případech je papoušek součástí celé domácnosti.

Mnohdy není ani možné dosledovat, kdo s úmyslem pořídit si papouška přišel. „Vždycky nás to tak nějak lákalo mít doma papouška, který by se třeba dokázal naučit pár slov.²³“ I v situaci, kde papoušek přišel do domácnosti jako mazlíček jedné konkrétní osoby, se postupem času jeho vlastnictví rozměnilo na celou domácnost. „Byl to hlavně můj nápad pořídit si papouška. Bylo s tím i dost přesvědčování. Žijeme v docela malém bytě, tak naši nejdřív nechtěli o domácím mazlíčku nic slyšet... teď mám pocit, že až se odtud budu stěhovat, tak to ponесou asi hodně těžko, hlavně taťka na něj už nedá vůbec dopustit. Pamatuju si, když jsem jednou musela k veterináři, protože mu nějak divně rostl zobák. Taťka si to pořád googlil, co by to mohlo být a hned, co jsem vyšla od veterináře, tak jsem mu musela zavolat, jak to dopadlo.²⁴“

S ohledem na získaná data bych proto mírně posunul význam fids na úroveň kolektivní kategorie zahrnující celou domácnost, byť právě i zmiňovaná Patricia Anderson prokazovala přítomnost této vazby na datech jednotlivců (srov. 2003). Je možná až trochu překvapivé, že dosud nebyl více tématizován vliv přítomnosti papouška na domácnost jako celek. Přitom ze získaných dat vyplývá, jak kolektivním jevem je přítomnost papouška v prostředí domácnosti. Už na první pohled bylo při návštěvách domácností respondentů patrné, do jaké míry musí být přítomnost papouška reflektována všemi členy domácnosti. Příkladem mohou být dispoziční úpravy v domácnostech (lepení drobných dekorací k políčkám, umístění potenciálně jedovatých květin mimo dosah papouška atd.). Podobně se toto zapojení do péče o papouška projevuje i ve změně návyků v domácnosti: „Hodně se změnil čisticí prostředky, co kupujeme. Dočetla jsem se, že papoušci mají hrozně malé plíce, a tak i menší koncentrace některých látek pro ně může být problém, proto třeba vůbec nepoužíváme savo. Kupujeme místo toho takový octový čistič od jelena, ten není tak agresivní.²⁵“

Zapojení celé domácnosti do péče o papouška je na jednu stranu nejspíš primárně odrazem komplexity a náročnosti péče o něj. Z druhé strany v něm lze spatřovat i příležitost k pomyslné „adopci“ papouška jako dalšího člena domácnosti.

²³ Z rozhovoru s respondentem K., 22 let, žena, Teplice nad Metují, 8. 5. 2023 v Teplicích nad Metují

²⁴ Z rozhovoru s respondentem R., 23 let, žena, Praha, 6. 2. 2024 v Praze

²⁵ Z rozhovoru s respondentem R., 23 let, žena, Praha, 6. 2. 2024 v Praze

Předpoklad papouška jako společně opečovávaného dítěte se v datech objevuje několikrát: „Pamatuju si jak matka vždycky ráno, než šla do práce, tak připravila snídani nám a nějakou zeleninu nebo ovoce nakrájela i Pepíkovi,²⁶ když jsme přišli s bráchou ke stolu, tak byl už puštěnej na stole a zobal ze svýho talířku,“ vzpomíná respondent B., na papouška, kterého měli doma průběhu jeho dětství. Podobně: „Když mu musíme stříhat drápky, to je z toho celá rodina na trní, tak se celá rodina naučila mu nosit, jsme zjistili, že má rád květeny, on z toho zobe ten pil, tak vždycky všichni: *hele co jsem si ti přines* a dáváme mu to za odměnu, že to vydržel.²⁷“ Z výpovědí je patrné, že vazba fids se rozšiřuje i na ostatní členy domácnosti. To přináší důležitý poznatek, který v tomto případě upozaduje výše prověřovaný vliv komunity. Jak bylo zjištěno zdaleka ne všichni členové domácnosti jsou zároveň participanty zájmových komunit, přesto alespoň ve sledovaných případech realizují vazbu fids vůči papouškům přítomným v domácnosti. K těmto zjištěním by bylo možné vztáhnout poznatky Erica Berne a nahlížet na papouška v domácnosti jako předmět sociální hry, který umožňuje v domácnostech některých chovatelů fluiditu rolí rodič – dospělý – dítě. Osvojování a záměrná výměna těchto rolí může vést k interakcím, které napomáhají uspokojování základních psychologických potřeb člověka (2011).

Dalším aspektem, který je třeba při infantilizaci papoušků zohlednit a čím ji zároveň činí do značné míry specifickou je jejich dlouhověkost. Oba informátoři z řad institucí se shodují na tom, že chovatelé si někdy bez rozmyslu pořizují dlouhověké druhy papoušků. V takovém případě lze uvažovat, že bez ohledu na prvotní důvody pořízení papouška se během let v rodinách některých chovatelů (dle Anderson 38 % (2003:400)) může stát kvazi příbuzným celé rodiny. Pokud u zájmového chovatele neopadne počáteční zápal pro věc a nestane se tak vůči svému papouškovi lhostejný, lze předpokládat, že právě dlouholeté interakce mohou vést k rozvinutí vazby fids.

Papoušek může být v určité situaci i mezigeneračním členem domácnosti. Například respondent M. tímto způsobem podědil papouška po své matce, kterou papoušek přežil. „Máma na něj nedala dopustit, bylo to takové její vnoučátko... Měla ho už hrozně let, my jsme jí ho se sestrou akorát jezdili krmit, když třeba byla někde pryč.²⁸“ V případě

²⁶ Papouškovi – tomto případě amazónan modročelý, velmi rozšířený střední až velký papoušek v lidské péči

²⁷ Z rozhovoru s respondentem R., 23 let, žena, Praha, 6. 2. 2024 v Praze

²⁸ Z rozhovoru s respondentem M., 68 let, žena, Mikulov, 12. 5. 2023 v Meziměstí

tohoto respondenta bylo zajímavé sledovat celkové nastavení vztahu k papouškovi, ten totiž uměl reprodukovat některá slova, která se naučil ještě u své předchozí majitelky. Bylo tak překvapivé pozorovat chování respondenta M., pro kterého byl zřejmě papoušek zpřítomněním zemřelé osoby. Tento aspekt rozšiřuje množství významů, které může papoušek v lidské péči reprezentovat.

Dlouhotrvající přítomnost papouška v domácnosti a její vliv na upevňování papouškovy pozice dokládá i situace respondenta E. „Žaka²⁹ si naši pořídili, ještě než jsem se narodil. Dřív jsem se ho spíš bál, jako dítě. Vlastně až co jsem starší, tak jsem se mu začal hodně věnovat... Už bych na něj nedal dopustit moc si nedovedu představit, jaký to bude, až se třeba budu stěhovat.“ Zde je velmi názorně vidět ne až tak neobvyklá situace, kdy člověk v domácnosti vyrůstá spolu s papouškem. V takovém případě může papoušek plnit úlohu dalšího sourozence, případně potomka.

Trochu jiná situace, avšak potvrzující stejný jev, je v domácnosti respondenta B. „Děti jsou už z domu, s manželem jsme přes deset let od sebe, tak tady mám alespoň Bertíka.³⁰“ Vidíme, že papoušek může pod jiným úhlem pohledu naplňovat i roli sekundárního rodičovství v mezidobí, kdy vlastní děti už opustily domácnost a nejsou dosud nablízku případná vnoučata.

Úvaha o konstrukci vazby typu fids jako náhražky či doplňku běžných sociálních vztahů se v průběhu výzkumu zdála být čím dál tím více relevantní. Velkým svorníkem této teorie jsou i bohaté zkušenosti informátora Z. ze záchranné stanice pro papoušky v nouzi. Náplní jejich práce je deponace a starost o papoušky, kteří z různých příčin nemohou být u původních majitelů. Mají bohaté zkušenosti zejména s extrémními případy infantilizace a antropomorfizace papoušků, kdy je s papouškem zacházeno jako s člověkem, a to jak z hlediska stravy, tak i citového zacházení. Papoušci, u kterých není dodržen alespoň základní poměr správné stravy a sociálního vyžití, mohou propadat úzkostným stavům, které se často mohou projevit intenzivním škrábáním peří a v těch nejhorších situacích i předčasným úhynem. Z toho plyne i informátorův postoj k motivacím lidí poříditi si papouška „Oni (majitelé papoušků) to vyžadují. Oni si tím léčejí

²⁹ Vlastní jméno jak papouška, tak v tomto případě i druhu papoušek šedý – žako, tito papoušci se v péči člověka běžně dožívají 60 let (Smrček a Smrčková, 1996).

³⁰ Korela chocholátá, z rozhovoru s respondentem B., 52 let, žena, Čelákovice, 4. 12. 2023 v Čelákovících

ty osobní věci, osobní vztahy, nepovedený manželství, rodiny, nebo nevyrovnaný vztahy, nebo děti už nemaj, maj furt pocit se o něco starat. Oni maj vlastně tu nevyrovnanost v sobě, tak to chtěj ještě nějak řešit, proto si pořizujou ty svoje další děti. Ten člověk odchová třeba dvě děti v průměru, ale on má kapacitu navíc, tak si pořídí papouška.³¹ Z této výpovědi je patrný velmi kritický postoj informátora k „opeřeným dětem“ u zájmových chovatelů. V tomto aspektu je třeba přihlídnout k profesní realitě informátora, který se setkává skutečně s těmi nejvypjatějšími případy nevhodné péče. Na druhou stranu v jiných momentech připouští při nastavení určitých pravidel odrážejících přirozené návyky a prostředí chovaného ptáka jako chov v režimu domácího mazlíčka. Velmi zajímavým aspektem, který jen podtrhuje existenci fids jako reakci na absenci určitých sociálních vztahů, jsou zkušenosti informátorky s péčí o papoušky v domácnostech homosexuálních párů. „...strašně častý gayský páry, lesbický páry, strašně častý a jsou to jedni z nejlepších chovatelů, protože oni maj ty pocity vychovávat potomka... Oni se spolu sesdaj, děti nemaj a maj i takovou větší empatii a hodně propadaj tomu pomáhat, zachraňovat a teďka se o to staraj a jsou to jejich děti. Za celej život, co ty ptáky dělám je hodně těhle párů... Dokonce to teďko skončilo i tak, že si založili vlastní záchranou stanici.“³²

Analogická situace je i v domácnosti heterosexuálního páru respondenta K. „S přítelem ještě děti nemáme, tak máme tak nějak ty zvířata (papoušek, kočka, výhledově pes pozn. autora), když bych, ale měla říct, který je jako takový to opravdu naše děťátko, tak určitě ten papoušek, je takovej, že je fakt vidět, že je na nás závislej.“ Potvrzuje se tak popisovaná linie konstrukce vazby fids jako určité suplementace rodičovství, která se v prezentovaných datech objevuje několikrát.

Můžeme tedy vyvozovat roli papouška jako domácího mazlíčka jako náhradu či doplněk určitých běžných sociálních vztahů na mezilidské úrovni, přičemž ty se v rámci výzkumu vazby fids projevují na úrovni dítěte, sourozence nebo společníka. Lze uvažovat, že papoušci nás k tomuto příklonu „vybízejí“ svými „skoro lidskými“ vlastnostmi (Barber,

³¹ Z rozhovoru s informátorem Z., žena, Luka pod Medníkem, Společnost Laguna, 9. 7. 2024 v Luce pod Medníkem

³² Z rozhovoru s informátorem Z., žena, Luka pod Medníkem, Společnost Laguna, 9. 7. 2024 v Luce pod Medníkem

1993) a schopností napodobovat lidský hlas. Navzdory biologickému faktu, že u většiny druhů papoušků dosud neproběhla po staletí řízená domestikace, si získávají místo po našem boku.

Dalším aspektem, kterým lze rozšířit optiku výzkumného materiálu, je teorie biofilie. Podle Wilsona máme vrozenou tendenci k hledání spojení s přírodou a ostatními formami života (1984). Zůstává otázkou, nakolik tento sklon našeho druhu vstupuje do vztahů s domácími mazlíčky, v tomto případě pak s papoušky. Do jaké míry je infantilizující vztahování určitých chovatelů například projevem „ochrany“ ohroženého druhu (některé druhy papoušků se vyskytují už více v domácích chovech než v přirozeném prostředí). Velmi konkrétně by se pak dalo uvažovat směrem, že z důvodu náročnosti časové i finanční mohou pro některé chovatele představovat dlouhodobé a intenzivní interakce s papouškem trvalé spojení s jiným životním druhem v intencích zmíněné biofilie.

Celkově k této části je třeba říct, že ve vymezeném terénu se otevírá široká škála souvisejících témat, která by vydala na celou řadu dalších samostatných výzkumů. S odkazem na snahu přistupovat k výzkumu ideografickým způsobem (viz 3.3. *Metodologie*) vnímám výše popsané kazuistiky jako dostatečné ve vztahu k výzkumnému vzorku k zodpovězení ústřední otázky: *Co ovlivňuje vznik vazby typu fids u zájmových chovatelů papoušků?*

3.7.1. Závěrečná analýza

Znovu si na tomto místě dovoluji zopakovat i dvě související výzkumné podotázky (associated subquestions, (Creswell, 2014)): *Je daná vazba konstruována příslušností ke komunitě? Je rozvinutí této vazby odrazem absence/suplementace běžných sociálních vztahů?*

Z interpretace dat rozřazených do tematických celků výše lze určit, že vazba typu fids, tj. infantilizace papoušků v zájmových chovech, vzniká spíše z důvodu absence či jako doplněk běžných sociálních vztahů na mezilidské úrovni. Z prezentovaných dat lze vyvodit tři nejčastější modely přítomnosti papouška jako fids u chovatelů s touto vazbou:

1. Papoušek jako náhrada rodičovství.
2. Papoušek jako realizace sekundárního rodičovství (ve smyslu období mezi odchodem vlastních dětí a příchodem vnoučat).
3. Papoušek v zastoupení absentujících mezilidských vztahů.

V tomto momentě se lze odkázat i na autoetnografickou pasáž, jejíž obsahová stránka by v konečném důsledku zapadala do bodu jedna této typologie. Podobně se v tomto bodě zrcadlí i situace respondentů K. a R. U respondenta B. poté můžeme mluvit o konstruování vazby fids jako sekundárního rodičovství, tuto linii pak rozšiřují i některá data získaná od informátora Z., podobně jako v bodě jedna. Zbylé respondenty E. a M. by bylo možné zařadit do poslední z nabízených situačních realit přítomnosti vazby typu fids. Toto rozčlenění má za účel pouze systematizovat data plynoucí z provedeného výzkumu.

Práci s daty od respondentů a badatelským působením ve vymezeném terénu se ukazuje, nakolik je skupina zájmových chovatelů papoušků dynamická a komplexní, a to i při provedeném zúžení: chovatelé papoušků > zájmoví chovatelé > zájmoví chovatelé s vazbou fids. Uvědomuji si proto, že není možné provést za pomoci sesbíraných dat indukci na celou skupinu zájmových chovatelů.

Hlavním účelem této práce bylo zjistit, co ovlivňuje vznik infantilizující vazby na papoušky v případě některých zájmových chovatelů. Byť prvotní úvahy směřovaly spíše ke komunitnímu původu této vazby, nakonec je třeba u stanoveného vzorku respondentů jako průkaznější označit druhou z prezentovaných možností, tedy rozvinutí této vazby jako absence, popřípadě suplementace běžných sociálních vztahů. Avšak je zřejmé, že precizace tohoto závěru by mohla být při budoucím bádání rozšířena o perspektivy dalších případných participantů výzkumu.

4. Závěr

Předkládaná bakalářská práce si kladla za cíl ve své teoretické části představit argumentační linii významu sociokulturní antropologie v oblasti badatelské relevance studia lidsko-zvířecích interakcí. Dále pak rozvinout teoretický aparát směrem k zájmu o lidsko-papouščí interakce a ten vhodným způsobem aplikovat na zvolené výzkumné téma v dané oblasti. Je tématizován koncept „opeřených dětí“ – feathered kids – fids aplikovaný na základě výzkumů Patricie K. Anderson (2003, 2010, 2014). Tento koncept je užíván jako referenční rámec pro výběr respondentů provedeného kvalitativního výzkumu a na podkladě rozboru konkrétních situací je hledána příčina rozvinutí této specifické vazby v podmínkách některých chovatelů.

Z možných příčin opodstatňujících přítomnost infantilizujícího vztahu k papouškům byly tématizovány zejména komunitní původ této vazby a její vznik jako reakce na absenci, případně potřebu doplnění běžných mezilidských sociálních vztahů. Byť oba aspekty jistě hrají svou roli na konstruování vztahu chovatel – domácí mazlíček (papoušek), předpoklad přítomnosti vazby typu fids jako důsledek absence či suplementace běžných sociálních vztahů se ukázal významnější.

Dalším důležitým bodem výzkumu je zjištění, že alespoň v případě zájmového chovatelství papoušků nelze zcela oddělit respondentovu individuální výpověď od žité reality celé domácnosti. V případných dalších výzkumech bych k navazujícím fenoménům přistupoval optikou celé domácnosti nebo skupiny, která přichází s konkrétním papouškem do pravidelných interakcí.

U závěrů svého výzkumu si dovedu představit i určitý aplikační potenciál. Jak se ukazuje, papoušci jsou díky své inteligenci, exotickému vzezření a hravosti často objektem lidských představ o dokonalém opeřeném společníkovi. Pokud si takový chovatel nenastaví správné hranice svého přístupu, může chovaný pták dojít k velké psychické, ale i fyzické újmě. Tito psychicky labilní a vyškubaní papoušci pak (v tom lepším případě) končí ve voliérách některé záchrané stanice. Tomuto lze předcházet i správně zacílenou osvětou. Věřím proto, že informace o pravděpodobném původu této vazby by dokázaly některým zájmovým skupinám poskytnout jasnější směr, kterým zacílit případné preventivní kampaně.

Lidsko-zvířecí interakce jsou významným předmětem zkoumání jak sociokulturní antropologie, tak i dalších sociálních a humanitních věd. Umožňují nám lépe porozumět nejen samotným vztahům mezi lidmi a zvířaty, ale také širším sociálním a kulturním strukturám, které tyto vztahy formují a ovlivňují. I v rámci předkládaného výzkumu se objevuje celá řada dalších směrů, kterými by se dalo pokračovat v budoucím bádání. Vztah na úrovni papoušek – chovatel se ukazuje natolik komplexní s celou škálou různých pohledů, že nabízí bohatství výzkumných příležitostí, které mohou přinést nové poznatky nejen o mezidruhových vztazích, ale především o nás samotných.

5. Bibliografie

- ADAMS, Tony E., Stacy HOLMAN JONES a Carolyn ELLIS. *Autoethnography: Understanding Qualitative Research*. New York: Oxford University Press, 2015.
- ANDERSON, E. N., Deborah M. PEARSALL, Eugene S. HUNN a Nancy J. TURNER, eds. *Ethnobiology*. Hoboken: Wiley-Blackwell, 2011.
- ANDERSON, Patricia K. Human–Bird Interactions. In: DUNCAN, Ian J. H. a Penny HAWKINS, ed. *The Welfare of Domestic Fowl and Other Captive Birds*. Dordrecht: Springer, 2010, s. 17-51.
- ANDERSON, Patricia. "A Bird in the House: An Anthropological Perspective on Companion Parrots." *Society & Animals*, 2003, 11(4), s. 393-418.
- ANDERSON, Patricia. "Social Dimensions of the Human–Avian Bond: Parrots and Their Persons." *Anthrozoös*, 2014, 27(3), s. 371-387.
- ARLUKE, Arnold a Clinton R. SANDERS. *Regarding Animals*. Philadelphia: Temple University Press, 1996.
- AUGUSTA, Pavel. *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. Praha: Libri, 1999.
- BARBER, Theodore. *The Human Nature of Birds: A Scientific Study with Startling Implications*. New York: St. Martin's Press, 1993.
- BECK, Alan M. a Aaron H. KATCHER. *Between Pets and People: The Importance of Animal Companionship*. West Lafayette: Purdue University Press, 1996.
- BERNE, Eric. *Jak si lidé hrají*. Praha: Portál, 2011
- BOSLAUGH, S. E. *Anthropocentrism*. Encyclopedia Britannica, 2016. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/anthropocentrism>. Accessed 5 August 2024.
- BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton, 1995.

- CLIFFORD, James a George E. MARCUS, eds. *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press, 1986.
- COTTINGHAM, John. *The Rationalists*. Oxford: Oxford University Press, 1978.
- CRESWELL, John W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 4th ed. Los Angeles: SAGE, 2014.
- DeMELLO, Margo. *Animals and Society: An Introduction to Human-Animal Studies*. New York: Columbia University Press, 2012.
- DESCARTES, R. *Principy filozofie*. Praha: Filozofia, 1998.
- DOUGLAS, Mary. *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge, 1966.
- DURKHEIM, Émile. *The Elementary Forms of the Religious Life*. New York: Free Press, 1912.
- EVANS-PRITCHARD, E. E. *The Nuer: A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People*. Oxford: Clarendon Press, 1940.
- FOUTS, Roger a Stephen Tukul MILLS. *Nejbližší příbuzní: co jsem se od šimpanzů dozvěděl o nás*. Praha: Mladá fronta, 2000.
- FRITZOVÁ, Marie. "Zúčastněné pozorování a rozhovor v terénní praxi". *Antropowebzin*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2016, 3-4, s. 95-106.
- GEERTZ, Clifford. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, 1973.
- GEERTZ, Clifford. *Works and Lives: The Anthropologist as Author*. Stanford: Stanford University Press, 1988.
- GOODALL, Jane. *Ve stínu člověka*. Praha: Mladá fronta, 1978.
- GRAHL, Wolfgang de. *Cizokrajní ptáci v klecích: papoušci*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1984

- GUTHRIE, S. E. *Anthropomorphism*. Encyclopedia Britannica. 2024. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/anthropomorphism>
- HARAWAY, Donna. *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008.
- HERZOG, Harold. *Anthrozoology*. Encyclopedia Britannica, 2016. Dostupné z: <https://www.britannica.com/science/anthrozoology>
- HOLÝ, Ladislav. *Anthropological Perspectives on Kinship*. London: Pluto Press, 1996.
- HOSEY, Geoff a Vicky MELFI. *Anthrozoology: Human-Animal Interactions in Domesticated and Wild Animals*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
- HUNČOVSKÁ, Barbora. „Pokud něco vyjadřuje domov, je to kotě.“ Úloha koček v utváření domesticity v evropských domácnostech. *Archivum Trebonense*, 2020, s. 30-43.
- HUNČOVSKÁ, Barbora. Dohodli jsme se, že budeme přátelé. Vojáci první světové války a jejich váleční koně. In: LENDEROVÁ, Milena, ed. *Zvířata a jejich lidé*. Praha: Karolinum, 2023, s. 467-490.
- HURN, Samantha. "What's in a name? Anthrozoology, human–animal studies, animal studies or...?" *Anthropology Today*, 2010, 26(3), s. 27–28.
- HURN, Samantha. *Humans and Other Animals: Cross-Cultural Perspectives on Human-Animal Interactions*. United Kingdom: Pluto Press, 2012.
- JANEČEK, Petr. "Etnografický výzkum". In: *Úvod do etnologického výzkumu*. Brno: Masarykova Univerzita, 2014.
- JOY, Melanie. *Why We Love Dogs, Eat Pigs, and Wear Cows: An Introduction to Carnism*. San Francisco: Conari Press, 2009.

- KASWAN, P. a A. ROY. Unearthing calf burials among Asian Elephants *Elephas maximus* Linnaeus, (Mammalia: Proboscidea: Elephantidae) in northern Bengal, India. *Journal of Threatened Taxa*, 2024, 16(2).
- KIDD, Aline H. a Robert M. KIDD. "Problems and benefits of bird ownership." *Psychological Reports*, 1998, 83, s. 131-138.
- KIDD, Aline H., Robert M. KIDD a Helen T. KELLEY. Personality characteristics of horse, turtle, snake, and bird owners. *Psychological Reports*. 1983, 52, s. 719–729.
- KOHN, Eduardo. *How Forests Think: Toward an Anthropology Beyond the Human*. Berkeley: University of California Press, 2013.
- KOMÁREK, Stanislav. *Ochlupení bližní: zvířata v kulturních kontextech*. Praha: Academia, 2011.
- KOMÁREK, Stanislav. *Příroda a kultura: svět jevů a svět interpretací aneb Jak je to doopravdy*. Praha: Vesmír, 2000.
- LAUGHLIN, Cindy a Paul DOWRICK. "Psychological needs filled by avian companions." *Anthrozoös*, 1987, 6(3), s. 166-172.
- LAWRENCE, Elizabeth. "Neoteny in American perceptions of animals." *Journal of Psychoanalytic Anthropology*, 1986, 9(1), s. 41-54.
- LENDEROVÁ, Milena, ed. *Zvířata a jejich lidé*. Praha: Karolinum, 2023.
- LÉVI-STRAUSS, Claude. *Rasa a dějiny*. Brno: Atlantis, 1999.
- MAJOR, Ladislav a Milan SOBOTKA. *Světónázorový význam Descartovy přírodní filozofie*. Praha: Univerzita Karlova, 1977.
- MARVIN, Garry. *Bullfight*. Oxford: Blackwell, 1994.
- MURDOCK, George Peter. *Ethnographic Atlas*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1967.

- NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠŤOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, eds. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2019.
- PEŇA-GUZMÁN, David M. "Can nonhuman animals commit suicide?" *Animal Sentience*, 2017, 2(20).
- RAPPAPORT, Roy A. *Pigs for the Ancestors*. New Haven: Yale University Press, 1968.
- SANDERS, Clinton R. *Understanding Dogs: Living and Working with Canine Companions*. Philadelphia: Temple University Press, 1999.
- SERPELL, James A. "Having Our Dogs and Eating Them Too: Why Animals Are a Social Issue." *Journal of Social Issues*, 2009, 65(3), s. 633-644.
- SERPELL, James. *The Domestic Dog: Its Evolution, Behaviour and Interactions with People*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- SHANKLIN, Eugenia. Sustenance and symbol: anthropological studies of domesticated animals. *Annual Review of Anthropology*, 1985, 14, s. 375-403.
- SINGER, Peter. *Animal Liberation*. New York: HarperCollins, 1975.
- SMRČEK, Martin a Lea SMRČKOVÁ. *Papoušci celého světa*. Praha: Brázda, 1996.
- SOUKUP, Václav. *Dějiny antropologie: encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleoantropologie, sociální a kulturní antropologie*. Praha: Karolinum, 2005.
- ŠKRHÁK, Vlastimil a Hana ŠKRHÁKOVÁ. *Náš příběh*. Papouščí zoologická zahrada Bošovice [online]. 2017 [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://papouscizoo.cz/nas-pribeh/>

- ŠŤASTNÁ, Eva. Welfare zvířat. *Ústav ochrany ochrany zvířat a welfare* [online]. 2021. Dostupné z: <https://www.uozw.cz/welfare-zvirat-2/>
- TYLOR, Edward Burnett. *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. London: John Murray, 1871.
- VANDROVCOVÁ, Tereza. "Sociologie zvířat: přehledová stat' o oboru Human-Animal Studie." *Naše společnost*, 2015, 13(1), s. 23-33.
- VANDROVCOVÁ, Tereza. *Zvíře jako pokusný objekt: sociologická reflexe*. Praha: Triton, 2011.
- VAŇKOVÁ, Milena a Jaroslav VOKOUN. *Papoušci společníci: komplexní průvodce péčí o ptačího mazlíčka*. Dubné: Fynbos, 2021.
- VEGER, Zdeněk. *Papoušci – opěření přátelé člověka*. Praha: Academia, 1988.
- WILSON, Edward O. *Biophilia*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1984.
- WINNER, Alena. *Život s časopisem Papoušci*. Papoušci – časopis pro chovatele a přátele papoušků [online]. 2019 [cit. 2024-05-24]. Dostupné z: <https://www.papousci.com/stranka/historie>

6. Přílohy

6.1. Seznam respondentů a informátorů

Níže je uveden seznam respondentů a informátorů participujících na výzkumu. Všichni jsou anonymizováni, v textu jsou jejich přímé výroky označeny příslušnou písmennou zkratkou. V příloženém výčtu je uveden věk, pohlaví, místo bydliště, organizace (v případě představitelů institucí), datum pořízení rozhovoru a místo jeho konání.

6.1.1. Respondenti

R., 23 let, žena, Praha, 6. 2. 2024 v Praze

M., 68 let, žena, Mikulov, 12. 5. 2023 v Meziměstí

K., 22 let, žena, Teplice nad Metují, 8. 5. 2023 v Teplicích nad Metují

B., 52 let, žena, Čelákovice, 4. 12. 2023 v Čelákovících

E., 25 let, muž, Praha, 17. 5. 2023 v Broumově

6.1.2. Informátoři z řad institucí

Z., nezjištěno, žena, Luka pod Medníkem, Společnost Laguna, 9. 7. 2024 v Luce pod Medníkem

S., 61 let, muž, Bošovice, Papouščí zoologická zahrada Bošovice, 23. 5. 2022 v Bošovicích